Förhandlingar 78-01-11

Nationalekonomiska föreningen

Ordförande: fil dr *Jan Wallander*
Inledare: ekonomiminister *Gösta Bohman*
Deltagare i debatten: fil lic *Villy Bergström*, professor *Lars Nabseth*, riksdagsman *Kjell-Olof Feldt*, civ jägmästare *Clas af Ugglas* och ekonomiminister *Gösta Bohman*

GÖSTA BOHMAN

Årets finansplan

I förra årets debatt inför Nationalekonomiska föreningen sökte jag teckna bakgrunden till de ekonomiska problem, vars art och omfattning många då alltjämt försökte bestrida. De symptom på vår ekonomiska ohälsa som jag då drog fram, ville många bestrida eller i varje fall bagatellisera. Kristendenserna har emellertid under det gångna året blivit alltmer påtagliga och uppenbara. I dagsläget — inför årets finansplan — är, vågar jag påstå, enigheten om vidden av våra ekonomiska problem långt större än vad fallet var för ett år sedan. Däremot bryter sig meningarna alltjämt om de bakomliggande orsakerna och om vilka botemedel som bäst och snabbast återställer hälsan.

I debatten för ett år sedan tillbakavisade jag påståendena om att i stort allting berodde på den internationella konjunkturutvecklingens svaga och under år 1976 avsaktande tempo. Bilden var — gjorde jag gällande — betydligt mer komplicerad. Både mera långsiktiga strukturella och mera utpräglat kortsiktiga konjunkturpolitiska faktorer hade på olika sätt och under en längre tidsperiod bidragit till den utveckling som under sensommaren och hösten 1976 blev påtaglig för alla som inte ville i det längsta dölja verklighetens kalla fakta.

Det svenska näringslivets konkurrenskraft och uthållighet har relativt sett försvagats under det senaste årtiondet. Det försprång som vanns efter andra världskriget åts successivt upp under 1960-talet. Den internationella konkurrensen hårdnade. Vinstutvecklingen blev allt svagare. Företagens soliditet försämrades. Men vår ekonomiska politik utformades inte med hänsyn till de ändrade förhållandena och till de krav som den nya internationella konkurrenssituationen uppställde. Den förändrade inriktning som näringspolitiken gavs i vårt land mot slutet av 1960-talet visade sig sakna förmåga att bygga upp nya livskraftiga företag och nya industriella expansionsområden. Anpassningen genom strukturförändringar till ny teknik och ändrade konkurrensförhållanden skedde under denna period långsammare än tidigare. Med olika selektiva åtgärder sökte man gå förbi de grundläggande problemen. Samtidigt som industrins arbetskraftskostnader steg i förhållande till andra länders, minskade takten i produktivitetsutvecklingen. Forskning och utveckling bidrog inte på det sätt som varit behövligt till industriell förnyelse och ny produktutveckling. Nyföretagandet och innovationstakten minskade. Samtliga dessa företeelser har medverkat till att min-

ska näringslivets expansionskraft och stryktålighet. Det har blivit mera sårbart, mera känsligt för den hårdnande utländska konkurrensen såväl i kvalitets- som i prishänseenden. Variationerna i det internationella konjunkturförloppet har därmed kommit att få hårdare genomslag än vad som tidigare var fallet.

Dessa mer eller mindre strukturella företeelser var realiteter för vårt näringsliv redan då 1973 års oljeprishöjning medförde en drastisk förändring av den globala ekonomin med allvarliga balansrubbningar mellan inte bara den oljeproducerande världen å den sidan och de oljekonsumerande länderna å den andra sidan, utan också mellan västvärldens industriländer inbördes. Det var i detta läge som framför allt Sverige, men även vissa andra mindre industriländer, följde OECD:s rekommendation att genom en expansiv efterfrågepolitik söka hindra fyrdubblingen av oljepriserna att leda till en motsvarande neddragning av konsumtionen med ty åtföljande arbetslöshet.

Från 1974 byggde som bekant den svenska politiken på att den konjunkturnedgång oljeprishöjningarna förorsakat skulle överbryggas i avvaktan på den konjunkturuppgång som alla räknade med redan i slutet av 1975, men framför allt under 1976. Sverige skulle därmed kunna möta högkonjunkturen med välfyllda lager och intakt arbetsstyrka i företagen, dvs med stark exportpotential.

Som bekant infriades inte förväntningarna. Och de fördelar vi trodde oss vinna i det konjunkturskede vi räknat med, förbyttes nu i desto större nackdelar. Det ekonomiska husapotek vi utnyttjat visade sig ha gjort patienten "sjufalt värre". Och vi finner här en av förklaringarna till att Sverige drabbats relativt sett hårdare än andra länder av de svikna konjunkturförväntningarna. En annan — och mer betydelsefull — orsak är att Sveriges produktionskostnader under dessa år steg väsentligt snabbare än omvärldens och att produktivitetsutvecklingen samtidigt visade sig vara ovanligt svag. De latenta krisföreteelserna med rötter i det förflutna blev plötsligt akuta.

I Nationalekonomiska föreningens debatt för två år sedan gjorde Gunnar Sträng — för att än en gång anknyta till det förgångna — gällande att finansministern hade den speciella egenskapen "att både vara optimistisk och göra felaktiga prognoser".

Det är kanske bäst att jag först som sist medger att det i sistnämnda hänseende finns vissa paralleller. I varje fall vad angår det förflutna året, dvs 1977.

Den politik som jag redovisade i 1977 års finansplan byggde i stor utsträckning på att exportkonjunkturen skulle markant förbättras under året och senast under hösten 1977 och början av 1978 få betydelsefulla positiva återverkningar på den svenska ekonomin. I själva verket var emellertid regeringens bedömning av de internationella konjunkturutsikterna betydligt mer försiktig än de som gjordes av såväl oppositionen som LO:s och Industriförbundets ekonomer. Men oavsett graden av optimism i detta hänseende, utformades den ekonomiska politiken i det årets finansplan på fortsatt uthållighet och på att genom bibehållet stöd åt den inhemska efterfrågan hålla sysselsättningen uppe.

Förväntningarna på den internationella utvecklingen infriades som bekant inte. Den fortsatta förlusten av marknadsandelar samt bytesbalansutvecklingen framtvingade redan under våren 1977 en nedskrivning av den svenska kronans värde samt en betydande åtstramning av den inhemska efterfrågan. Politiken gavs därmed — och i ännu högre grad senare under hösten — en alltmer bestämd inriktning på att genom sänkning av Sveriges relativa kostnadsnivå skapa förutsättningar för ett återvinnande av vår internationella konkurrenskraft för att därigenom på sikt hejda fortsatt växande underskott i bytesbalansen.

Det säger sig självt — och detta inte sagt som någon bortförklaring — att när de avgörande internationella prognoserna inte infrias och detta i sin tur framtvingar betydande korrigeringar i den ekonomiska politiken, detta helt enkelt måste få till följd att de förutsägelser som byggde på tidigare antaganden inte heller kunde komma att infrias. Det gäller i fråga om prisutvecklingen, den privata konsumtionen, industriproduktionen, industrins investeringar samt därmed också tillväxttakten i ekonomin.

Den bild av Sveriges ekonomi under 1977 som redovisas i årets finansplan är inte särskilt lustbetonad. Däremot har jag — avhånad av åtskilliga — vågat ge uttryck åt en viss — försiktig — optimism inför framtiden. I det hänseendet lever jag i viss mån upp till det första av de två kriterier som enligt Gunnar Sträng kännetecknar en finansminister. Men jag skall gärna samtidigt medge, att det objektiva underlaget för denna optimism är relativt bräckligt.

I själva verket ter sig den internationella bakgrunden för 1978 inte bättre utan när-

mast sämre än vad som nu kan konstateras för 1977. Det är egentligen bara den nordamerikanska ekonomin som bryter det allmänna mönstret kännetecknat av svag investeringsaktivitet, en betydande industriell överkapacitet och låg tillväxttakt. De prognoser — eller rättare sagt önskemål — som uttalades på toppmötet i London förra våren, och senare på OECD:s Parismöte i juni, om en tillväxttakt av 4 procent 1977 har inte infriats. Och det uppställda målet — en femprocentig ökning 1978 — har kommit att te sig alltmer osannolikt. Den ekonomiska aktiviteten försvagades alltså under året och prognoserna för 1978 har undan för undan måst revideras ned. Konjunkturdämpningen och försämringen av arbetsmarknadsläget föranledde emellertid regeringarna i flera länder att lägga om den dittills bedrivna restriktiva politiken. I flera fall sattes stimulansprogram in under hösten. Detta skedde i Japan, Förbundsrepubliken Tyskland, Storbritannien och Kanada. Åtgärderna bestod främst av sänkta skatter i syfte att stimulera konsumtionen och av stöd till bostadsbyggandet. I vissa fall ingick ökade utgifter för att skapa fler offentliga arbetstillfällen. Ett omfattande stimulansprogram beslutades också i Förenta staterna våren 1977. Tyngdpunkten däri låg på ökade offentliga arbeten med den huvudsakliga effekten förlagd till innevarande vinterhalvår.

Omfattningen av stimulansåtgärderna är ganska betydande, i allmänhet omkring 1 procent av bruttonationalprodukten. Man kan utgå från att de har medfört en uppgång i aktiviteten under den allra senaste delen av 1977. De kommer också att ge ett välbehövligt tillskott till efterfrågan det närmaste halvåret. I relation till den svaga efterfrågeutvecklingen och graden av outnyttjad kapacitet framstår de emellertid som tämligen begränsade.

Stimulansåtgärderna torde alltså knappast vara tillräckliga för att ge återhämtningen den styrka och bredd som krävs för att göra återhämtningsprocessen självbärande. OECD-sekretariatet räknar med, under förutsättning att den ekonomiska politikan inte förändras, att tillväxten i området andra halvåret 1978 kan komma att dämpas.

I så fall skulle sysselsättningsläget för flertalet länder bli oacceptabelt. Att den ekonomiska politiken i vissa nyckelländer i världsekonomin mot denna bakgrund skulle förbli oförändrad under 1978 förefaller därför inte sannolikt. Det är visserligen endast i Förenta staterna och Storbritannien som man hittills tillkännagivit ytterligare stimulansåtgärder. Men det finns anledning utgå från att sådana åtgärder kommer att sättas in även i Västtyskland och Japan, om aktiviteten skulle avta under 1978. Förutsättningar skulle då också skapas för vissa länder med underskott i sina bytesbalanser att lätta något på den restriktivitet de hittills iakttagit i den ekonomiska politiken.

Med en sådan omläggning av politiken i de större länderna skulle produktionstillväxten i OECD-området 1978 kunna uppgå till ca 4 procent, något mera i de utomeuropeiska OECD-länderna och något mindre i Västeuropa.

I OECD:s den 28 december publicerade "Economic Outlook" understryker sekretariatet sammanfattningsvis sina förväntningar på att ett antal av de starkare staterna skall vidta ekonomisk-politiska åtgärder i syfte att förstärka den ekonomiska återhämtningen under 1978 och därigenom möjliggöra en gynnsammare ekonomisk utveckling än vad OECD självt har räknat med. OECD-sekretariatet framhåller vikten av att detta sker med hänsyn främst till sysselsättningsläget och till de alltmer påtagliga protektionistiska tendenser som växt fram i olika länder under intryck av skilda krisföreteelser.

Uttalanden och rekommendationer av detta slag kan förvisso sägas utgöra ett bräckligt underlag för positiva förväntningar för Sveriges vidkommande. Att jag likväl anser mig ha rätt att ta fasta på dem, beror främst på att det på något längre sikt måste sägas ligga i de åsyftade ländernas *eget* intresse att lämna ett bättre bidrag till världsekonomins utveckling än de hittills gjort. Det är inte minst dessa länder som skulle drabbas av den växande protektionistiska våg som OECD varnat för.

Det som i sistnämnda hänseende nu sker bl a i Förenta staterna är långt mer oroande än man här hemma i Sverige torde ha — eller torde ha *velat* göra — klart för sig. Och USA är med sin stora hemmamarknad ändå långt mindre utsatt än Sverige för det slags störningar som på senaste tiden föranlett den ena talesmannen efter den andra på oppositionssidan i vårt eget land att kräva restriktioner i fråga om den utländska importen.

Att en omläggning av Förenta staternas frihandelspolitik skulle få långsiktiga, ytterligt negativa konsekvenser för hela världshandeln är obestridligt. Detta förklarar i sin tur den nya amerikanska administrationens

försök att hålla tillbaka protektionisternas anstormning. Men det är alldeles klart att protektionisterna får ytterligare vind i seglen i den mån motsvarande tendenser gör sig gällande på andra håll i den industrialiserade världen. Risken härför bedömer jag som allvarlig.

Jag har velat påminna om detta mot bakgrunden av en finansplan som — säkerligen i likhet med kommande finansplaner — *måste* utgå ifrån att det främst är på utrikeshandelssidan som Sveriges nödvändiga ekonomiska återhämtning och styrka i första hand måste söka näring. Jag gör det också mot bakgrunden av den senaste tidens politiskt lättköpta men ekonomiskt på lång sikt dyrköpta inrikespolitiska uttalanden till förmån för ytterligare subventioner och nya regleringar av den svenska importen.

Sverige är beroende av skeendet ute i världen för sin fortsatta välståndsutveckling och för hög sysselsättning. Vi kan inte bedriva en egen, av omvärlden oberoende helsvensk politik. Detta borde inte minst det senaste årets erfarenheter ha lärt dem som till äventyrs kan ha hyst en annan mening om vår ekonomisk-politiska självständighet och handlingsfrihet.

Men detta innebär naturligtvis inte att vi kan skylla ifrån oss på den internationella konjunkturutvecklingen eller mer eller mindre passivt avvakta dess verkningar på den svenska ekonomin. Även om våra exportutsikter självfallet avsevärt förbättras om den internationella efterfrågan ökar, är det i första hand och i alldeles övervägande grad genom egna interna åtgärder som våra problem måste bemästras och Sveriges läge anpassas till utvecklingen utanför våra gränser.

Under det gångna året har vår ekonomiska politik följaktligen inriktats på att ta itu med kostnadsutvecklingen och att stärka industrins internationella konkurrenskraft. Detta har utgjort ett nödvändigt inslag i strävandena att på sikt angripa bytesbalansproblemet. Ett annat huvudinslag i politiken har varit att på sikt dämpa inflationen. Efterfrågan måste med andra ord anpassas till en mera balanserad utveckling. Valutakursjusteringarna i april och augusti framstod som nödvändiga steg i en relativ kostnadsanpassning till läget i vår omvärld, nödvändiga därför att en erforderlig intern kostnadsanpassning visade sig omöjlig. Kronjusteringen — och beslutet att lämna valutaormen till förhindrande av en fortsatt successiv appreciering av kronan — låg helt i linje med de rekommendationer som OECD och IMF utfärdat för handlandet i obalanssituationer av det slag som Sverige hamnat i. Ett ytterligare led i strävandena att stabilisera kostnadsutvecklingen utgör regeringens principiella ståndpunkt om oförändrad belastning av socialförsäkrings- och arbetsgivareavgifter. De förslag till ändring av inkomstskatteskalorna som riksdagen godtagit innebär också en åtgärd syftande till minskad kostnadsbelastning genom att skapa förutsättningar för återhållsamhet i lönekravhänseende. Inkomstskattereformen motsvarar en nominell löneökning om 9 à 10 procent i vanliga inkomstlägen. Beslutet att indexreglera skatteskalorna ger slutligen förutsättningarna för löneavtal som icke urholkas genom skattehöjningar förorsakade av inflationen.

En begränsning av den höga inhemska efterfrågan utgjorde ett annat led i kampen för bättre bytesrelationer och lägre inflationstakt. Genom höjningen av vissa indirekta skatter och genom devalveringarna åstadkoms en åtstramande effekt på den privata konsumtionen som motsvarar inte mindre än drygt 2 procent. Ännu hösten 1976 hade den höga konsumtionstillväxten uppgått till inte mindre än 4 procent i årstakt.

Regeringens växelkurspolitik har utsatts för kritik från olika håll. Såvitt jag kunnat finna, har man dock hittills *inte* redovisat någon annan konstruktiv politik, som på samma sätt och utan hårdare biverkningar skulle ha kunnat bidra till att återställa Sveriges förlorade konkurrenskraft. Att resultaten av anpassningsåtgärderna låter dröja har jag aldrig stuckit under stol med. I övergångsskedet kommer bytesbalansläget att bli sämre genom den försämring av terms-of-trade som varje devalvering leder till.

Men vi kan redan nu konstatera, att den volymförbättring som eftersträvats genom regeringens politik tycks vara på väg. Den totala importen sjönk med 3,5 procent mellan årsgenomsnitten 1976 och 1977. Importen upphörde att öka volymmässigt under andra halvåret och låg stilla eller minskade något under slutet av året. Trots fortsatta andelsförluster och trots en kraftig nedgång i fartygsexporten, blev den totala exportvolymen under året oförändrad. Tendensen pekade klart uppåt mot slutet av året. Till följd härav förbättrades handelsbalansen under årets sista månder och underskottet tycks bli ca 1,5 miljarder kronor lägre än vad konjunkturinstitutet räknade med i sin

höstrapport.

Jag vill tillägga att även den prognos om ett handelsbalansunderskott på 5,7 miljarder kronor som finansplanen redovisar i överensstämmelse med konjunkturinstitutets bedömningar kan visa sig vara alltför pessimistisk. Handelsbalanssiffrorna för november blev nämligen avsevärt bättre än vad KI:s på de första tio månadernas resultat baserade prognoser utgått ifrån. Om decembersiffrorna visar sig inte avvika alltför mycket från den nya trenden, kan alltså underskottet för 1977 bli lägre än vad finansplanen räknar med.

För 1978 väntas exporten stiga klart snabbare än importen — med 5 procent mot en importminskning på 1,3 procent. Och den tendensen torde under kommande år ytterligare förstärkas. Detta ställer i sin tur krav på investeringsverksamheten. En central uppgift för den ekonomiska politiken måste vara att bygga ut industrikapaciteten. Det är nödvändigt för att på sikt uppnå jämvikt i bytesbalansen. En stor del av bytesbalansunderskottet utgörs av underskott på tjänste- och transfereringsbalanserna. Detta växer snabbt och måste på sikt balanseras av ett motsvarande överskott i handelsbalansen.

Jag har vid flera tillfällen påmint om att vår s k överbryggningspolitik — när de förväntningar den byggde på inte infriades — fick följder rakt motsatta de som vi hade eftersträvat. Sjukan blev alltså sjufalt värre. Detta gäller inte minst i fråga om det lagerstöd som ingick som en viktig del i överbryggningspolitiken.

De överlager som den svenska industrin belastades med har i hög grad fördröjt och försvårat den svenska industrins anpassning till det nya läget. För det första torde lagerpolitiken i allt väsentligt vara ansvarig för att industriproduktionen 1977 minskade med 4,5 procent. Genom förändringen från, totalt sett, ökande lager 1976 till svagt minskande lager 1977 har en återhållande verkan på produktionen uppstått som kan beräknas till 2,2 procent av BNP, dvs nästan lika mycket som hela den beräknade nedgången i BNP förra året.

Överlagren har dessutom medfört en finansiell press på företagen och i hög grad ansträngt både likviditet och soliditet. Den svaga efterfrågan och den höga kostnadsnivån har lett till att driftsöverskotten under 1977 minskat med åtminstone 50 procent. Som andel av industrins förädlingsvärde låg driftsöverskotten på 5—10 procent, vilket bör jämföras med i i genomsnitt närmare 25 procent under perioden 1971—1975. Det är uppenbart att det i en sådan situation är mycket svårt att öka företagens investeringsbenägenhet.

En viktig förutsättning för att de ekonomisk-politiska åtgärder som nu vidtagits skall leda till avsett resultat är att de senaste årens svaga tillväxttakt kan brytas. Sedan andra hälften av 1960-talet har ökningstakten i Sverige legat på en låg nivå. Även om den delvis låter sig förklaras med den snabba utvecklingen under decennierna dessförinnan, är likväl tendensen i ett långsiktigt perspektiv oroande.

Under den hittillsvarande delen av 1970-talet har produktionsökningen i genomsnitt per år legat på en mer än tre gånger så låg nivå som under 1960-talet — 1,5 procent per år mot 4,7 procent per år tidigare. Och för 1978 förutses nu en oförändrad produktionsnivå. Detta bör jämföras med den totala konsumtionens ökning, som under 1970-talet uppgått till i genomsnitt 2,4 procent per år. En förklaring härtill är den stimulanspolitik som fördes 1974—1976. I ljuset av den lägre tillväxt i ekonomin som nu kan förutses framstår de senaste årens konsumtionsökning som alldeles för hög. För att återställa den yttre balansen krävs en stark begränsning av den inhemska resursförbrukningen. En betydande andel av de resurser som kan användas för förbrukning inom landet måste avsättas för att öka investeringarna. Det utrymme som därmed återstår för privat och offentlig konsumtionsökning blir ytterligt begränsat.

Huvudproblemet för den ekonomiska politiken är alltså att föra tillbaka den svenska ekonomin till fullt kapacitetsutnyttjande samtidigt som inflationstakten dämpas. Produktionspotentialen i industrin måste frigöras. Exporten måste öka och marknadsandelar återvinnas. De kursförändringar och andra industristödjande åtgärder — bl a investeringsstödet — som vidtagits under det gångna året har redan underlättat och kommer framdeles att främja en sådan utveckling. Svensk industris konkurrenskraft måste helt enkelt förbättras. Det kan ske genom höjning av produktiviteten, genom utveckling av nya produkter och processer som kan bära den i internationell jämförelse fortfarande höga svenska kostnadsnivån och genom en kostnadsutveckling som anpassas till den internationella konkurrenssituationen.

Jag har redan flera gånger understrukit, att åtgärder som syftar till att få ett fast grepp om kostnadsutvecklingen utgör

grundläggande element i regeringens politik. Vi har avvisat metoder som kommit till användning flerstädes utomlands, att *antingen* arbeta med en så restriktiv finanspolitik att en betydande arbetslöshet får dämpa löner och prisstegringar *eller* att tillgripa direkta inkomstpolitiska bindningar.

Mot den bakgrunden får självfallet utgången av avtalsrörelsen mycket stor strategisk betydelse. Det ansvar som åvilar parterna på arbetsmarknaden får större tyngd än eljest.

Medveten om risken att göra uttalanden om vilka lönehöjningar Sveriges ekonomiska läge tål, skall jag bara tillåta mig att peka på konjunkturinstitutets konstaterande, att kostnadseffekterna av förra årets avtal, av den femte semesterveckan och viss löneglidning matematiskt motsvarar en kostnadsökning av 8 procent mellan årsgenomsnitten. Om man — fortfarande rent kalkylmässigt — vågar räkna med en produktivitetsförbättring i industrin av 5 procent, skulle kostnaderna per producerad enhet öka med 3 procent. Detta är en siffra som ligger något *under* vad vi väntar oss i våra viktigaste konkurrentländer. Denna rent teoretiska kalkyl skulle alltså ge Sverige en i hög grad välbehövlig — för att inte säga nödvändig — förbättring av industrins internationella konkurrenskraft.

Regeringens strategi är i nuläget inriktad på att å ena sidan hålla tillbaka den inhemska efterfrågan för att förbättra bytesbalansen och stabilisera prisutvecklingen samt å andra sidan inte acceptera, att den inhemska efterfrågan faller till alltför låga nivåer. Denna avvägning är vägledande för utformningen av finanspolitiken under 1978. Den kommer att ge ett högre bidrag till den inhemska efterfrågan än under 1977. De direkta och indirekta effekterna av vidtagna åtgärde beräknas bidra till BNP med ca 3 procent 1978. Utan detta stöd skulle industrins avsättningsmöjligheter på hemmamarknaden drabbas hårdare och sysselsättningsproblemen kunna försvåras.

Det bör observeras, att nettoefterfrågan från utlandet givit ett positivt bidrag till BNP-utvecklingen. Genom att exporten i fasta priser utvecklats starkare än importen, har nettoefterfrågan på svenska varor och tjänster ökat. Under 1978 väntas den utländska nettoefterfrågan ge ett positivt bidrag på 1,5 procent till BNP-utvecklingen. Denna positiva tendens tog sin början redan 1977 och förstärks 1978. Under de föregående tre åren var dessa siffror negativa.

Ett annat expansivt element i svensk ekonomi, som jag i detta sammanhang inte vill ge en positiv innebörd, är den kommunala konsumtionen. Denna har ökat väsentligt snabbare än vad som svarat mot det långsiktiga mål som fastställdes av riksdagen våren 1976 i samband med behandlingen av 1975 års långtidsutredning. Ökningen beräknas uppgå till närmare 5 procent såväl 1977 som 1978. Beloppet under innevarande år i 1976 års priser uppgår till drygt 2,5 miljarder kronor, vilket bör jämföras med den beräknade minskningen av den privata konsumtionen, dvs 1,7 miljarder kronor. Jag är personligen nästan övertygad om att de svenska väljarna i längden inte kommer att acceptera en sådan resursfördelning mellan kommunerna å ena sidan och de enskilda hushållen å den andra sidan. En väsentligt större återhållsamhet i fråga om kommunala utgiftsökningar framstår som oundgängligen nödvändig under kommande år.

Staten har själv påtagit sig stor återhållsamhet med utgifter för den egna verksamheten. Den statliga konsumtionstillväxten beräknas under både 1977 och 1978 stanna på 1976 års nivå. Bakom det trots detta växande budgetunderskottet liggen en svag inkomstutveckling och starkt växande transfereringar till hushåll, kommuner och företag.

Den privata konsumtionen beräknas 1978 komma att minska med 1 procent. Med kraven på minskning av bytesbalansunderskottet, ökade investeringar och fortsatt utbyggnad av de prioriterade områdena inom den offentliga sektorn kan man inte räkna med annat än en begränsad tillväxt i utrymmet för den privata konsumtionen även under kommande år. Den svaga utvecklingen av den privata konsumtionen skall därför ses som en anpassning till en lägre långsiktig trend än den vi haft tidigare.

Samtidigt måste man, som jag nyss framhållit, med hänsyn till produktion och sysselsättning söka förhindra att den privata konsumtionen faller alltför mycket. Det blir därför fråga om en balansgång mellan kraven på successiv förbättring i den yttre balansen och önskemålet om att stödja den inhemska efterfrågan.

Kraven på en restriktiv ekonomisk politik med stark återhållsamhet i de offentliga utgifterna kan tyckas oförenliga med det rekordstora underskott som statsbudgeten uppvisar för både innevarande och nästa budgetår, nämligen i runda tal 33 respektive 32 miljarder kronor. Budgetsituationen är emellertid i hög grad präglad av de över-

gångsproblem Sveriges ekonomi har att brottas med och de alldeles speciella industripolitiska och arbetsmarknadspolitiska satsningar som befunnits helt ofrånkomliga samt av den stagnation i tillväxten som under såväl föregående som nästkommande år präglar vårt folkhushåll. Som jag redan påvisat, är det endast till följd av exportens och den offentliga sektorns expansiva inverkan som BNP kunnat hållas på den nuvarande, alltför låga nivån. De 3 procent som den offentliga sektorn svarar för härrör nästan helt från statsbudgeten. I denna mening kan det nu presenterade budgetförslaget sägas vara *expansivt*. Samtidigt är budgetförslaget utformat med sikte på att den offentliga sektorn inte skall få försvåra en kommande expansion inom industrin. Den statliga konsumtionen får följaktligen inte öka. Ur den synvinkeln är budgetförslaget *restriktivt*.

Vid bedömningen av statsbudgetens utgiftssida bör hänsyn också tas till att åtskilliga poster icke direkt påverkar efterfrågan på produktionsresurser utan snarare likviditetsläget inom andra delar av folkhushållet. Det är med andra ord fråga om omfattande statlig långivning, aktieteckning, köp och försäljning av mark m m. Vid bedömningen av sparandeutvecklingen i samhället är det statliga finansiella sparande som framkommer då ifrågavarande poster frånräknas mer intressant och rättvisande än själva budgetsaldot. Och det statliga finansiella sparandet ligger för de nu aktuella två budgetåren på en ca 14 respektive 10 miljarder lägre nivå än de budgetsaldosiffror som jag här har nämnt. Denna differens avspeglar framför allt de stora industripolitiska satsningarna och överföringarna från staten till företagen.

Enbart statsbudgeten ger inte heller — även om den justeras så att den representerar bara statens finansiella sparande — tillräckligt underlag för en analys av finanspolitikens samhällsekonomiska effekter. I överensstämmelse med de rekommendationer som gjorts av både OECD och IMF bör även socialförsäkringssektorns saldo ingå i bedömningarna. Över dessa delar av ekonomin har statsmakterna ett direkt och omedelbart inflytande. Och även kommunernas finansiella sparande hör till bilden. Under år 1976 uppvisade dessa ett negativt finansiellt sparande på ca 2,5 miljarder kronor och år 1977 på ca 0,5 miljarder kronor. Kommunerna beräknas nu för år 1978 bl a genom utdebiteringshöjningar förstärka sitt finansiella netto till ett positivt sparande om ungefär 4 miljarder kronor. För år 1979 förutses på nytt en viss försämring.

Utvecklingen av de statliga finanserna måste infogas i en samlad bild med hänsyn till finansieringsströmmarnas art och det starka sambandet mellan olika delar av hela den offentliga sektorn. Om statens underskott sammanställs med det finansiella sparandet i återstoden av den offentliga sektorn, uppkommer för 1977 ett *positivt* sparande på över 2 miljarder kronor. Som en följd av den aktiva sysselsättningspolitiken och strävandena att bibehålla ett godtagbart utrymme för utvecklingen av den privata konsumtionen och hushållens köpkraft kommer emellertid den konsoliderade offentliga sektorns sparande att minska under 1978 och gett ett underskott på något över 3 miljarder kronor.

Den offentliga sektorns sparande bör i sin tur ställas i relation till den rådande sparbristen i ekonomin i dess helhet och det underskott i utrikesbetalningarna som sammanhänger härmed. Det framstår därvid som särskilt angeläget att resultatutvecklingen förbättras och självfinansieringsgraden ökar i företagen, dvs att företagens finansiella sparande förbättras. Hushållens sparande minskade något under 1976 men beräknas under år 1977 ha ökat till den höga nivån om ca 11 procent av hushållens disponibla inkomster. Nivån beräknas sjunka något under 1978. Som ett led i en politik för att åstadkomma ett större inhemskt sparande kommer regeringen senare i år att lägga fram ett förslag om sparstimulerande åtgärder. Det är likväl inte möjligt att räkna med en sådan ökning av hushållssparandet, att den totala bild som jag här har skildrat på kort sikt i någon avgörande grad förändras.

Regeringen har avvisat att förbättra budgetläget genom s k inkomstförstärkningar utöver drivmedelsskattehöjningen och införandet av en charteravgift för turistresor, åtgärder som inte minst har till syfte att påverka konsumtionens inriktning och minska belastningen på turistbalansen. Redan utan sådana åtgärder kommer den svaga ekonomiska utvecklingen att resultera i sänkt köpkraft under året. Därtill kommer att den kommunala genomsnittliga utdebiteringen ökar 1978 med 1,86 kronor.

Den offentliga sektorn tar i Sverige en större del av de samlade tillgångarna i anspråk än vad fallet är i flertalet andra länder. Skattebelastningen hos oss har alltså fått sådan tyngd, att möjligheterna att åstadkomma åtstramande effekter genom

ytterligare skattehöjningar har blivit alltmer begränsade, och är ägnad att medföra negativa följder för både prisutvecklingen och tillväxten. Vi har förlorat en stor del av den handlingsfrihet vi skulle ha haft, om vi hade haft en skattebelastning som legat på en totalt sett betydligt lägre nivå. En omprövning och förnyad prioritering av olika offentliga åtaganden kommer därför att bli en allt nödvändigare förutsättning för nya reformer.

För ungefär en månad sedan redovisade SNS:s s k konjunkturråd sin syn på det ekonomiska läget och den ekonomiska politiken. Rådet öppnade därmed en ny front mot regeringspolitiken. Från den tidigare frontlinjen fortsatte oppositionens artilleri att dundra. Den ekonomiska politiken påstods som bekant inte vara tillräckligt stark. Regeringen tog inte tillräckligt allvarligt på bytesbalansunderskott och utlandsupplåning. Nu mötte vi helt nya salvor från SNS-hållet. Där hette det nu att vi förde en alltför restriktiv politik och att vi bekymrade oss alltför mycket om bytesbalans och utlandsupplåning.

I själva bedömningen av Sveriges kostnadskris och i fråga om analysen av det ekonomiska läget skiljer sig SNS-ekonomerna inte stort från regeringen. Men då det gäller de insatser som behövs för att bota patienten, är det sämre med överensstämmelsen. SNS-ekonomernas utgångspunkt är, *att* det svenska relativa kostnadsläget — trots förra årets kursjusteringar och andra liknande åtgärder — fortfarande är alltför högt, *att* vårt kapacitetsutnyttjande ligger under 80 procent och att det därför finnas ett betydande utrymme för en kraftigt expansiv politik utan risk för inflation *samt att* bytesbalansproblemet är övervärderat både kvantitativt och kvalitativt.

SNS-ekonomerna föreslår därför en expansiv politik, vars framgång skall garanteras genom en särskild kriskommission. Med representanter för regeringen, oppositionen, arbetsmarknadens parter och kommunerna skall den förhandla fram en inkomstpolitisk uppgörelse — ett slags samhällskontrakt. Den ytterligare kostnadsanpassning som anses nödvändig skall åstadkommas genom antingen en ny devalvering med 15 procent eller en sänkning av arbetsgivaravgiften med 10 procent.

Genom skatteändringar skall hushållen få garantier för att man trots dessa åtgärder skall se till att deras totala reala disponibla inkomster ökar med 1 procent under första året. En momssänkning på 2—4 procent antyds som lämplig i detta syfte. Därmed skulle vi, enligt SNS-ekonomerna på nytt få fart på vår ekonomi, utnyttja vår överkapacitet och lägga grunden för en välbehövlig tillväxt av ekonomin utan risk för inflatoriska effekter.

Vad är nu att säga om detta? — Jag vill gärna ta upp detta, eftersom det representerar en ny sida och nya tendenser i debatten, som många har tagit fasta på. Det är lika bra att ta upp det nu som att göra det senare.

Då det gäller den ytterligare kostnadsanpassning som SNS-ekonomerna eftersträvar, måste den naturligtvis bli av sådan storleksordning, att den ger den produktionsökning som lösgör de produktivitetsreserver som obestridligen finns i vårt näringsliv. De åtgärder de rekommenderar för att justera Sveriges relativa kostnadsläge fullt ut, dvs för hela den relativa försämring i Sveriges lönekostnad per producerad enhet som skett under senare år, skulle emellertid innebära mycket stora risker i många andra hänseenden.

Självfallet är vägen tillbaka till balans beroende av vilken draghjälp utifrån vi kan hoppas på. Vid en extremt pessimistisk bild blir kostnadsanpassningsproblemet mycket större än vid en någorlunda internationell tillväxt. Problemet är alltså, så att säga, relativt. Man kan inte säga något bestämt om kostnadsgapets storlek utan att väga in möjligheterna att lösgöra produktivitetsreserven.

Även om Sverige generellt sett i dagsläget har en inte obetydlig överkapacitet, kan vi inte räkna med att den så snabbt och så fullständigt som SNS-ekonomerna menar kan tas i anspråk, om den förordade kraftiga stimulanspolitiken sätts in. I betydelsefulla krisbranscher som varvs- och järn- och stålindustrin är överkapaciteten i stor utsträckning ett sken, i så måtto att den inte kan tas i anspråk ens efter en effektiv kostnadsanpassning eller för alternativ produktion. Man får — för att spetsa till det hela — inte fram nya stora oljetankers, även om man skulle vidta sådana här åtgärder. På många andra håll torde en betydande trögh et göra sig gällande då det gäller att svara upp mot stimulanserna. Därmed ökar de redan från början föreliggande riskerna för en inflationistisk utveckling och för att det som man framför allt kommer att stimulera med sina åtgärder blir importen.

Att bytesbalansunderskottets storlek är något överdimensionerat genom en viss underskattning av tjänstesektorn är — det

skall jag gärna medge — troligt. Men detta underskott är även med rimliga korrigeringar ändå tillräckligt allvarligt och tendensen till ökning av underskotten tillräckligt oroande för att inte kunna viftas bort på det sätt SNS-ekonomerna gjort genom att okritiskt använda SCB:s statistik över företagens tillgångar och skulder.

Genom att "definiera bort" bytesbalansproblematiken och hänvisa inflationsriskerna till en särskild kriskommission gör man onekligen problemen betydligt lättare för sig än om dessa företeelser — som regeringen gör — betraktades som rätt allvarliga realiteter.

SNS-ekonomerna utgår vidare ifrån att lönerna under 1978 ökar med 12 procent. Samtidigt vill de genomföra en devalvering med 15 procent. Och det förutsätts att löntagarna genom skattesänkning skall garanteras en real disponible inkomstökning av 1 procent. En snabb kalkyl visar emellertid, att den erforderliga skattesänkningen då skulle behöva uppgå till 15 miljarder kronor, vilket motsvarar en momssänkning i storleksordningen 9—10 procent. Enligt all ekonomisk teori måste sådana åtgärder utlösa kraftiga inflationsimpulser i ekonomin. Hur kriskommissionen skulle klara de påfrestningarna återstår att se, liksom också hur de pris- och löneregleringar som då skulle krävas kan förenas med en kraftig ekonomisk tillväxt. Och varför skulle för övrigt — frågar jag mig — en kriskommission med så extraordinära befogenheter som de man vill ge denna kommission släppa igenom 12-procentiga löneökningar när den menar, att det för detta i sin tur skulle krävas en 15-procentig devalvering?

Jag förbigår omvärldens reaktioner inför en sådan politik. Men jag kan föreställa mig de lyfta ögonbrynen i OECD och IMF.

Och det andra alternativet, enligt vilket devalveringen skulle ersättas av en 10-procentig arbetsgivaravgiftssänkning, gör inte saken bättre, alldeles bortsett ifrån att efekterna av de två alternativen i många hänseenden inte alls blir jämförliga. I det hänseendet vill jag hänvisa till industriförbundsekonomernas nyligen gjorda, mycket noggranna och intressanta analyser. Vid detta senare alternativ skulle den skattesänkning som erfordas som garanti för den enprocentiga reala inkomstökningen kunna begränsas till 6,3 miljarder. Det statliga inkomstbortfallet, dvs arbetsgivaravgiftssänkningen och momssänkningen, skulle därmed komma att överstiga 20 miljarder kronor, ett belopp som alltså skulle läggas *ovanpå* den budgetförsvagning som vi nu räknar med. Även i detta fall måste likviditetsskapande effekter med ty åtföljande inflationstendenser uppkomma.

Jag skall inte göra någon bedömning av de politiska och konstitutionella förutsättningarna för att i dagsläget få till stånd en kriskommission med de exceptionella befogenheter och bedömningsmöjligheter som SNS-ekonomerna räknat med. Men jag föreställer mig att ett initiativ i denna riktning skulle möta i varje fall vissa problem.

Generellt sett vill jag påstå, att om vi skulle följa konjunkturrådets förslag, då är risken mycket stor för att vi upprepar de senaste årens expansiva utveckling med den *skillnaden*, att vi nu har ett betydligt sämre utgångsläge samt att de nu föreslagna stimulansåtgärderna med bred marginal överträffar de som vidtogs 1975 och 1976. Med nu kända konsekvenser.

Tillåt mig att slutligen vara en aning personlig i min kritik och efterlysa den konsekvens som borde vara en nödvändig beståndsdel i all klok rådgivningsverksamhet. I det hänseendet blir man lätt besviken, då man läser SNS-ekonomernas råd i december 1977 och drar sig till minnes vad samma personer sagt tidigare under gångna tolvmånadersperioden.

I december 1976, då den allvarliga kostnadssituationen var alldeles uppenbar, rekommenderade SNS-ekonomerna inga devalveringsåtgärder alls och inte heller att någon kriskommission skulle tillsättas. Det kan ju hända mycket på ett år.

I *Ekonomisk Debatt* nr 3 i april månad skrev Villy Bergström att den devalvering som då vidtagits borde ha varit 15 procent, dvs just det procenttal som regeringen faktiskt har devalverat med under året. Och han tillade, att en sådan devalvering var överlägsen en sänkning av arbetsgivaravgifterna.

I mars 1977 rekommenderade Erik Lundberg regeringen att devalvera med 11—12 procent. Något senare gjorde han gällande, att en 10-procentig arbetsgivaravgiftssänkning var att föredra framför en devalvering.

I *Skandinaviska Enskilda Bankens kvartalstidskrift* nr 1—2 förra året hävdade Sven Grassman, att Sverige över huvud taget inte borde devalvera. Vi borde i stället successivt justera vårt kostnadsläge genom lägre avtalsmässiga löneökningar under en rad av år. Under tiden borde utsatta industribranscher hjälpas med kraftfulla selektiva åtgärder.

Man kan alltså göra gällande, att SNS-

ekonomerna lyckats med konststycket att inte bara "skriva ihop sig" — som det brukar heta i riksdagen — om sinsemellan oförenliga ståndpunkter, utan också att samtidigt motsäga sig själva. Observeras bör att det under den del av året det nu är fråga om inte inträffat någonting som kan åberopas som motiv för dessa förändrade ståndpunktstaganden.

Låt mig till sist peka på några optimistiska inslag i den generellt sett tämligen dystra bild jag här tecknat.

1. Jag har redan framhållit, att jag tror att det i längden blir omöjligt för de stora överskottsländerna att framhärda i sin hittillsvarande restriktiva politik och att detta måste positivt påverka det allmänna internationella konjunkturläget. För vårt eget vidkommande bör dessutom observeras, att vår handelsbalans under de senaste åren faktiskt utvisat betydande *överskott* gentemot omvärlden, om Västtyskland och Japan frånräknas. Vårt handelsbalansunderskott har alltså sin förklaring i de ogynnsamma bytesrelationerna med just dessa två starka marknader. Samtidigt har växelkursförändringarna gentemot dessa många gånger prisledande konkurrenskraftiga länder varit mycket stora under 1977. D-marken har stigit med 26 procent och yenen med nästan 40 procent.

2. Den kostnadspressande politik vi fört under det senaste året har redan visat sig ge resultat, och mycket tyder på att en klar förbättring skall kunna redovisas under året och framför allt under 1979, om kostnadsutvecklingen kan hållas under kontroll.

3. När vi bedömer investeringsläget blir vi benägna att mest fästa oss vid att nyinvesteringarna förra året och i år kommer att ligga på en lägre nivå än tidigare — man talade i går på oppositionshåll om fullständiga katastrofer i detta sammanhang — och att bortse ifrån att den kontinuerliga och jämna uppgången av våra investeringar under en lång följd av år bidragit till att bygga upp en modern och effektiv kapitalstock som, även om ökningstakten nu gått ner — vi fortsätter att öka ändå — ger oss en betydande och i dagsläget inte fullt utnyttjad potential med relativt stora produktionsökningsmöjligheter. Även i dagsläget motsvarar för övrigt näringslivets investeringar en större andel av BNP än under de "förlorade åren" 1971 och 1972.

4. Vi bör när vi bedömer den generellt sett svaga produktivitetstsutvecklingen ta hänsyn till att arbetsmarknadspolitikens och den outnyttjade kapacitetens inverkan på produktiviteten — det som kommer fram när man resonerar generellt — kan dölja att den verkliga produktiviteten eller effektiviteten i den produktion som äger rum i företagen fortsatt att *stiga* med flera procent. Undersökningar vid enskilda företag tyder på att det förhåller sig på det sättet.

5. Att Sverige torde ha större förutsättningar än många andra industriländer att ställa om sin produktion efter den nya konkurrens som framträtt under de senaste åren från tidigare avnämarländers sida, håller jag för sannolikt. Erfarenheterna från det förflutna bekräftar vår förmåga i det hänseendet. Det finns ingenting som tyder på att vi i Sverige inte skulle kunna fullfölja våra industriella traditioner då det gäller tekniskt avancerade kvalitetsprodukter. Detta kräver dock ytterligare satsningar från både statsmakternas och företagens sida på utveckling och forskning, på marknadsanalyser och marknadsföring och på en flexibel exportkreditgivning.

Men det kräver också — till allra sist— att vi avvisar de välvisa råd vi börjar få från olika håll att — låt vara försiktigt — skydda oss mot närgången och besvärande exportkonkurrens från andra länders sida. Att Sverige i vissa fall — då andra starkare makter eller konstellationer ingripit reglerande mot import från länder som själva reglerar sin egen införsel — måste förhindra att vi blir en helt öppen marknad för de handelsöverskott som därigenom uppkommer är i och för sig naturligt. Men fri internationell handel är för oss — jag upprepar det — en förutsättning för vårt välstånd. Vi måste ha öppen tillgång till en öppen, bred marknad. Detta måste även fortsättningsvis vara en grundläggande princip för vår näringspolitik och vår ekonomiska politik.

Debatt

Redigerat referat

Villy Bergström:

Jag fick inbjudan att delta i denna debatt först i dag på förmiddagen, vilket gör att jag inte kunnat förbereda mig på det sätt som jag hade velat för att ställa upp mot en väl förberedd ekonomiminister, som har gett oss ett mycket brett perspektiv på den ekonomiska utvecklingen i vårt land.

Jag tänker vara kortfattad och skall koncentrera mig till ett par områden, nämligen resursutnyttjandet och regeringens politik vad gäller kostnadssidan och valutafrågorna. Andra får ta upp frågor som inflationstakten, den finansiella sidan o s v. Jag vill dock först inledningsvis anknyta till ekonomiministerns inlägg. Det fanns nämligen vissa inslag i detta som nästan skulle ha kunnat vara skrivna av SNS-ekonomerna. Han sade att det i den ekonomiska politiken gäller att komma fram till ett losgörande av den produktivitetsreserv som vi har i ekonomin, att återigen få upp kapacitetsutnyttjandet och återvinna marknadsandelar. Men när man läser finansplanen finner man ingenting av politiska åtgärder som stämmer överens med denna programförklaring. Det är däremot den som ligger bakom konjunkturrådets förslag till ekonomisk politik i dess helhet. Efter det att jag gått igenom min syn på den ekonomiska utvecklingen under de senaste åren skall jag dessutom försöka bemöta ekonomiministern på några av de punkter som han tog upp allra sist.

Jag börjar med resursutnyttjandet. Om vi ser på fyraårsperioden 1974 t o m 1977, finner vi att det är en period med stagnerande bruttonationalprodukt. Industriproduktionen faller sedan 1974 med inte mindre än 6,5 procent. Det är alltså fråga om en kontraktionsprocess i den svenska ekonomin, som vi inte har haft maken till på mycket lång tid. Jag tror att vi får gå tillbaka till tiden före 1930 för att finna en liknande ekonomisk utveckling.

Under denna fyraårsperiod har exporten beskrivit en mycket svag utveckling. Inkluderar man prognoserna för innevarande år får vi en exportutveckling för perioden på bara +1 procent. Naturligtvis har också den inhemska efterfrågan i hög grad styrts genom den ekonomiska politikens reaktioner på denna svaga utveckling. Den privata konsumtionen växte relativt snabbt i början av perioden. Mellan 1974 och 1975 hade vi en konsumtionstillväxt på 3 procent och mellan 1975 och 1976 en konsumtionstillväxt på drygt 4 procent. Man kan väl i och för sig säga att konsumtionsutvecklingen åren 1975—1976 var snabbare än vad som är förenligt med en rimlig konsumtionstillväxt i den svenska ekonomin på lång sikt under fullt resursutnyttjande. Jag säger inte att den var orimlig med hänsyn till det rådande konjunkturmässiga läget, däremot har jag en känsla av att det skett en alltför snabb reaktion i den ekonomiska politiken efter 1976, där man har gått in för att bromsa efterfrågeutvecklingen och att dra ner framför allt den inhemska konsumtionen. År 1977 har denna minskat med 1 procent och beräknas också falla under 1978.

Låt mig också ta upp kapitalbildningen och näringslivets investeringar i stort. Under samma fyraårsperiod har näringslivets investeringar minskat med 13 procent. Om vi ser på den del av näringslivet som utgörs av industrin, d v s den del som framför allt svarar för exportutvecklingen, finner vi en kontraktion av kapitalbildningen med 25 procent. Detta ras har framför allt koncentrerats till 1977 och 1978, vilket ger en minskning av industriinvesteringarna på inemot 30 procent.

Denna kortfattade översikt visar att vi när vår ekonomi drabbades av den internationella krisen 1974—1975 svarade genom att expandera den inhemska efterfrågan. Man kan väl säga, när man nu har facit i handen, att den dåvarande regeringen, arbetsmarknadens parter och företagen 1974—1975 missbedömde den ekonomiska utveckling som skulle komma att följa de närmaste åren. Jag tror också att det är den missbedömningen av konjunkturutvecklingen i vår omvärld under åren 1976 och 1977 — och även 1975, skulle jag vilja säga — som gjorde att den s k överbryggnadspolitiken blev relativt framgångsrik. Den stimulans som sattes in för lagerproduktion och de försök man gjorde att få företagen att behålla arbetskraften fick ett starkt svar genom att företagen själva hade förhoppning om en relativt snar återhämtning i konjunkturutvecklingen.

Men redan 1976 skedde en omsvängning av den ekonomiska aktiviteten i Sverige jämfört med omvärlden. Under 1976 utvecklades det trots allt ett slags högkonjunktur i vår omvärld. "Högkonjunktur" är kanske ett starkt ord i detta sammanhang, men det var ändå fråga om en måttlig expansion i världsekonomin under 1976. För OECD-länderna i deras helhet rörde det sig om en tillväxt på 4—5 procent, och den var framför allt uppburen av de

stora länderna Japan, USA och Västtyskland, som hade en tillväxttakt som närmade sig 6 procent. År 1976 misslyckades Sverige med att utnyttja den draghjälp som vi i alla fall fick från omvärlden det året.

Under 1976 började världshandeln återigen att expandera efter en stark kontraktion under 1975. För bearbetade varor var det fråga om en volymtillväxt på 10—11 procent, och den svenska exporten kom att stanna vid en volymökning på 4—5 procent. Vi kunde alltså inte koppla på och fullt ut dra nytta av denna draghjälp. Under 1977 blev det en långsammare tillväxt av världshandeln, och vi fick stagnation i den svenska exportutvecklingen.

Naturligtvis ligger bakom denna ogynnsamma exportutveckling det förhållandet att vi har förlorat marknadsandelar och inte lyckats utnyttja draghjälpen. Bakom detta ligger kostnadsutvecklingen i Sverige under 1975 och 1976. Detta har visats av flera av varandra oberoende utredningar.

Man kan sammanfattningsvis, mot bakgrund av den mycket svaga utvecklingen av vår bruttonationalprodukt under den aktuella fyraårsperioden, konstatera att det nu måste finnas fysiska resurser för en avsevärd ökning av BNP. Om man enkelt summerar ett slags trendtillväxt i BNP med ränta på ränta, t ex 4 procent per år under fyra år, kommer man upp i ett gap av outnyttjad BNP, som skulle ligga på omkring 17 procent. Nu tror jag inte att vi har ett sådant gap i förhållande till vår potentiella bruttonationalprodukt, men det kanske ändå finns möjligheter att öka produktionsnivån med 5, kanske till och med 10 procent utöver vad vi producerar i dag. Jag menar att detta innebar att vi inte, som så många politiker gor, kan tala om att vi lever över våra tillgångar. Ekonomiministern använde inte de orden i dag, men jag kan garantera att han har använt dem många gånger tidigare. I själva verket är det så att vi inte fullt ut utnyttjar våra tillgångar.

När man läser ekonomiministerns finansplan finner man också att dess uppläggning faktiskt präglas av denna anda att vi lever över våra tillgångar. Denna anda karakteriserar också hela hans anförande här i kväll.

Vårt problem är att vi har ett stort underskott när det gäller våra transaktioner med utlandet. Det är främst ett underskott på tjänstebalansen, men det är också ett underskott på handelsbalansen. Det viktiga är att handelsbalansen inte förmår att uppväga tjänstebalansens underskott.

Regeringens sätt att försöka lösa detta externa balansproblem — att vi tar mera resurser från utlandet än vi kan betala för genom produktion av varor och tjänster, som vi säljer till utlandet — är uppenbart att sänka hela den ekonomiska aktiviteten i förhållande till vad vi skulle kunna producera, om vi kunde utnyttja våra resurser. Det är alltså fråga om en mycket svag efterfrågeutveckling, en stagnation i bruttonationalprodukten och en neddragning av konsumtionen för nästkommande år.

Vad gäller 1978 måste man väl erkänna att den politik, som bedrivs, *på kort sikt* faktiskt förbättrar bytesbalansen. Minskningen av konsumtionen representerar ju till stor del utebliven import. Det är möjligt att man också kan hävda att åtstramningspolitiken bidrar till att lösa bytesbalansens underskott *på lång sikt* via att främja en exportutveckling, nämligen om man tror att den neddragna ekonomiska aktiviteten återspeglar sig på en mycket svag arbetsmarknad så att man den vägen får en "disciplinering" av löntagarna som gör att löneglidningstakten minskas och att organisationerna på arbetsmarknaden genom dennas svaga utveckling också kommer att vara moderata i sina lönekrav. Men vad vi från SNS:s konjunkturråd har havdat är, att denna filosofi representerar ett resurssloseri. Den försvårar också delvis indirekt den process mot jämvikt som man borde ha. Det är namligen oerhört svårt — och vi har exempel på det från i fjol och innevarande år — att upprätthålla kapitalbildningen i den privata delen av ekonomin, om man inte har en expansiv ekonomisk utveckling, som grundforutsättning.

Därför tycker jag att den väg som regeringen har valt för 1978 är oerhört vansklig. Den kommer att ta lång tid. Vi kommer att få vänta i flera år, om vi via en svag situation på arbetsmarknaden skall kunna vänta oss att lönekostnadsutvecklingen anpassar sig på ett sådant sätt att vi kommer ifatt vår omvärld. Den politik som nu förs är på något sätt ett avsteg från gammal fin keynesianism, som har funnits i vårt land i 30—40 år. Det är inte bara den nya regeringen som står för detta, utan denna nya inställning till en aktiv interventionspolitik omfattas också av många ekonomer och framför allt politiker i en stor del av vår omvärld.

Jag vill vidare litet närmare ta upp kostnadssidan, som ekonomiministern också var inne på, och förklara hur SNS:s konjunkturråd har resonerat, eftersom våra kalkyler och bedömningar i viss mån avviker från dem som har gjorts på annat håll. Jag tror att vi kan vara overens om att 1976 representerar det värsta året vad gäller kostnadsojämvikt gentemot omvärlden. Alla rimliga kalkyler tyder på att vi då hade en ojämvikt som uppgick till ca 25 procent, alltså ungefär så mycket högre lönekostnader per producerad enhet än genom-

snittet för OECD, om man tar 1970 eller 1973 som utgångsår för jämforelsen. De kalkylerna bygger på bästa tillgangliga siffror, nämligen de som kommer från Förenta staternas arbetsmarknadsdepartement. Vi hade alltså en kostnadsojämvikt definierad på detta sätt på ca 25 procent under 1976, och regeringens reaktion på denna var att man genomförde en serie av devalveringar, först hösten 1976 med 3 procent, sedan i april 1977 med 6 procent och i augusti —september återigen med 10 procent. Man kan totalt sett räkna med att det var fråga om en effektiv devalvering på inemot 15 procent.

Jämför man den kostnadsanpassning som gjordes under 1977 med enbart lönekostnaderna, finner man att vi faktiskt har knappat in en bra bit på det försprång — om man nu skall använda ett så positivt laddat ord — som vi skaffat oss i lönekostnadshänseende 1975 — 1976. Men då ser man inte till hela biten. Vad som också är relevant när man skall jämföra vår kostnadssituation med omvärldens är vad som har hänt med vår produktivitetsutveckling. Man kan konstatera att produktivitetsutvecklingen just genom bristen på expansion i ekonomin har varit oerhört svag. En enkel bedömning ger vid handen att produktivitetsutvecklingen faktiskt var negativ under 1977. Man kan räkna med att produktiviteten det året minskade med 1—2 procent. Konjunkturrådet och konjunkturinstitutet har också gjort bedömningar för 1978. Dessa pekar på en ökning av produktiviteten nästa år med mellan 4 och 5 procent. Denna ökning beror inte på att vi får en expansion av ekonomin utan på införandet av den femte semesterveckan, som innebär en avgång av arbetskraft, och en viss naturlig avgång. Avgången av arbetskraft kommer alltså att frigöra en viss produktivitet under nästa år. Totalt för 1977 och 1978 blir det fråga om en produktivitetstillväxt på 3—4 procent. Detta skall jämforas med en tvåårsperiod, som följer den mera normala trenden, med en produktivitetstillväxt på två år på 12—14 procent.

Vad gäller enbart lönekostnadsutvecklingen har vi — om jag får använda det uttrycket — en helt normal lönekostnadsutveckling under 1977 och 1978, nämligen på ungefär 10 procent. Jag har alltså räknat med att även 1978 kommer att ge uppåt 10 procent. Om jag tar med den femte semesterveckan även på kostnadssidan, eftersom jag hade den med i produktivitetskalkylen, och med de övriga bedömningar som allmänt görs av dem som analyserar arbetsmarknadssituationen, kommer jag fram till att det för 1978 redan är intecknat 8 eller kanske till och med inemot 9 procent innan det har träffats avtal om ett enda öres ökning för detta år.

Denna helt vanliga lönekostnadsutveckling för 1977 och 1978 på cirka 10 procent per år skall alltså jämföras med en kraftig justering av produktivitetsutvecklingen i förhållande till en långsiktig trend på från 12—14 procent till 3—4 procent. Det innebär att devalveringarna i stort sett har substituterat den uteblivna produktivitetsutvecklingen och i viss mån också slutit det kostnadsgap på 25 procent som jag tidigare nämnt. Sverige har alltså till en del förbättrat kostnadsläget, dock långt ifrån helt. Våra kalkyler tyder på att 15—20 procent av det kostnadsgap som landet hade 1976 skulle återstå, trots devalveringarna, vid en jämförelse mellan 1978 och 1977 års siffror. Här är återigen bristen på expansion i den ekonomiska utvecklingen stor och påtaglig. Det är just bristen på expansion som hindrar produktivitetsreserven från att mogna ut.

Jag skulle också vilja göra en litet mera teknisk kommentar. SNS:s jämförande kostnadskalkyler har nämligen jämforts med liknande analyser, gjorda av andra institutioner, bl a Svenska Handelsbanken och konjunkturinstitutet. Jag vill bara, eftersom vi inte kunde redovisa det ordentligt i rapporten, nämna att de som har kommit fram till gynnsammare utvecklingar av unit labour cost, dvs arbetskostnad per producerad enhet, har gjort det därför att de har vägt in andra länders kostnadsutveckling med ett annat viktsystem än vi. Framför allt Handelsbanken använder sig av ett viktsystem, som man kan kalla bilateralt, där man vid jämforelse mellan Sverige och andra länder tar hansyn till export och import mellan dessa, medan vi helt sett på de olika ländernas andel av den totala världsexporten. Vi har ansett att det är det relevanta sättet att göra en jämförelse, om man skall undersöka konsekvenserna för den svenska konkurrenskraften under en längre period.

Resultatet av dessa olika vägningsmetoder blir, att de nordiska länderna totalt väger ungefär 25 procent i viktsystemet med bilaterala vikter medan de stora länderna Japan, USA och Västtyskland tillsammans kommer att väga in med drygt 30 procent. Jag kan inte just nu ge några exakta siffror, eftersom jag tecknat ned dessa synpunkter i stort sett ur minnet. Om man däremot använder andelarna av den totala världsexporten som vikter, kommer i stället de stora länderna Japan, Västtyskland och USA att väga ungefär 50 procent medan de nordiska länderna får mycket mindre vikt — nämligen 4 procent.

Detta sista vägningsforfarande ger oss en kvardröjande kostnadsojämvikt och detta illustrerar att kostnadsproblemen egentligen är det nordiska blockets gemensamma problem mot

de stora länderna. Men när man skall bedöma den ekonomiska utvecklingen och konkurrenskraften för vår industri måste det såvitt jag förstår vara rimligare att använda ett viktsystem som bygger på de olika ländernas andelar av världsexporten.

Den kritik som man — för att göra en politisk bedömning — kan rikta mot årets finansplan tycker jag framför allt är att den representerar en utebliven kraftsamling för att komma till rätta med det kvarstående kostnadsproblemet. Regeringen gör ungefär samma misstag som den första Wilsonska labourregeringen gjorde i början på 1960-talet i England: man hankar sig fram med små justeringar och får en mycket långsam och svag ekonomisk utveckling samt bygger på med enorma subventioner som nästan — även om det väl är en hädelse att säga det till ekonomiministern — förstör marknadsekonomins sätt att fungera. Vad konjunkturrådet har gjort är att koncentrera förslaget till ekonomisk politik till roten till allt detta onda. Att man inte kan föra en expansiv politik på den inhemska efterfrågesidan beror ju på att exportutvecklingen är så svag. Man törs alltså inte dra på en inhemsk expansion vid rådande kostnadsrelationer. Det är också fullt förståeligt, eftersom bytesbalansproblemen naturligtvis med nuvarande kostnadsrelationer är oerhört svåra. Vi har därför sagt att man aktivt måste bedriva en politik för att komma till rätta med kostnadsgapet. Vi har då föreslagit att man inom ramen för en inkomstpolitisk satsning skulle försöka devalvera eller genomföra en sänkning av lönekostnaderna.

Jag skall ge ekonoministern det erkännandet att det för bedrivande av inkomstpolitik inom en kriskommission måste finnas flera än en part — det måste så att säga ingå fler än regeringen i en sådan. Däri ligger onekligen ett problem, men man måste väl ändå säga att ekonomiministerns och budgetministerns uttalanden om ett inkomstpolitiskt paket eller ett slags samhällskontrakt verkligen har saknat kraft och initiativförmåga. Det har varit något slags lösa funderingar i TV — att det är klart att om parterna kommer hit och vill ha hjälp med skattesänkningar, skall vi sätta oss runt ett bord och resonera. Det fordras att regeringen, när de nu har ungefär samma analys som vi — och ekonomiministern sade att det inte var mycket fel på analysen; problemet är rätt definierat — tar sig samman och griper sig an detta lands viktigaste ekonomiska problem genom att försöka vända utvecklingen på det området åtminstone inom de närmaste två åren.

Låt mig sammanfatta den del av mitt anförande, som jag har förberett, i följande fyra punkter, där jag vill rikta en skarp kritik mot den i finansplanen förda politiken.

1. Den politik som man går in för under 1978 representerar ett allmänt slöseri genom bristen på fullt kapacitetsutnyttjande. Varor och tjänster som vi har fysiska förutsättningar att producera och njuta av att konsumera i vårt land blir aldrig producerade.

2. Kanske långt allvarligare på sikt är att frånvaron av ekonomisk expansion, framför allt inom industrin, leder till att den industriella kapitalbildningen faktiskt har — för att använda ett kraftord — nästan lidit ett sammanbrott. På två år har kapitalbildningen minskat med nästan 30 procent. Skulle man få en sådan minskningstakt en gång till, upphör också nettotillväxten. Då är man till och med nere och naggar i reinvesteringarna. Vi har nog att vänta en helt annan investeringsfunktion när den ekonomiska utvecklingen en gång i framtiden vänder igen. Den psykologiska chock som det måste ha inneburit att se att västekonomierna kan råka ut för en så djup och långvarig depression kommer antagligen att medföra, att företagen begär mycket mer av finansiell soliditet innan de återigen sätter i gång en kapitalbildningsprocess. Både psykologiskt och förresten även likviditetsmässigt kommer vi alltså att arbeta med en helt annan typ av investeringsfunktion när utvecklingen vänder. Det finns ingen chans att via investeringsfondsfrislåpp och den ena eller den andra skattepolitiska låttnaden få i gång en allmän expansion av investeringarna. Det måste i botten finnas en expansion, som så småningom ser ut att föra upp kapacitetsutnyttjandet mot taket.

3. Den stagnationspolitik som nu bedrivs har inte förutsättningar att lösgöra den produktivitetsreserv som finns och som ekonomiministern har talat om. Det gör att kostnadskrisen så att säga förvärras av att vi inte kan lösgöra produktivitetsreserven.

4. Stagnationen innebär att vi får en mycket begränsad rörlighet på arbetsmarknaden. Tjänstemän och arbetare slår oerhört hårt vakt om sina arbetsplatser. Det är en helt annan inställning till omflyttning och omstrukturering på arbetsmarknaden i dag, som åtminstone delvis förklaras av den genomgående bristen på expansion.

Vi har ett stort problem framför oss, nämligen att föra över resurser — arbetare, tjänstemän och i och för sig även kapital — från basindustrier, som av helt andra orsaker än kostnadskrisen har råkat i oerhörda svårigheter. De måste rationaliseras och krympas, och det betyder att vi måste ha desto större expansion i

verkstadsindustrin. Den stagnationspolitik som nu över lag bedrivs medför att den expansion som skulle kunna suga upp och något underlätta strukturproblemen inte är för handen. Regeringen var inne på rätt väg 1977, men den politiken fullföljdes inte. Den politik som fördes på valutaområdet omöjliggjorde en kraftfull expansionspolitik, som skulle ha kunnat leda till att vi tar i anspråk våra resurser.

Låt mig avsluta med att litet grand bemöta de ironiserande kommentarer som ekonominministern gjorde om konjunkturrådet. Jag vill först säga att jag inte svarar för mer än vad jag själv har skrivit dels i konjunkturrådet, dels utanför detta. Vad sedan Lundberg och Grassman hållit på med vid sidan om konjunkturrådet kan de svara för själva. Konjunkturrådets serie av rapporter representerar faktiskt en mycket konsistent och fin politik. Det är fråga om olika förslag i skilda politiska verkligheter. Låt mig ta upp det första förslag som lades fram!

Hur framsynt var det inte att inför 1974 års vinstboom, som kanske ligger bakom hela den stora ojämvikt vi har råkat in i nu, föreslå att man skall appreciera, så att man undviker att få den vinstökning i företagen som man faktiskt fick! Tänk om man hade apprecierat bort den vinstboom vi hade 1974! Vi hade inte fått den kompensationsmekanism som uppstod på löneområdet 1975 och 1976 under sådana förhållanden, och jag tror att vi då hade haft en helt annan kostnadsbild än i dag.

Åren 1975 och 1976 såg vi vad som höll på att ske med världsekonomin och med den svenska ekonomins konkurrenskraft, eftersom vi ungefär hade klart för oss vad facit på lönekostnadsutvecklingen skulle bli. Då föreslog vi tidigt i stället en devalvering for att råda bot på den utveckling som höll på att inträffa — innan vi i Sverige skulle få den engelska sjukan med stagnation, subventionsmoras osv. Men då blev vi fullstandigt utskällda — av Industriförbundet, av Arbetsgivareföreningen, av politiker i opposition och i regeringsställning. Det var fullständigt vansinnigt att föreslå en devalvering vid den tidpunkten hette det.

Då hade vi blivit luttrade när vi kom fram till nästa år. Vi sade oss att vi inte skulle vara alldeles ljusblå utan fick ta hänsyn till en del politiska realiteter. Vi hade en lång diskussion om behovet av kostnadsanpassning. Nils Lundgren som är närvarande här i kväll, var med och involverad i dessa diskussioner och vet hur vi resonerade fram och tillbaka om hur man skulle kunna åstadkomma en kostnadsanpassning mot återställd balans i den svenska ekonomin. Vi diskuterade fram och tillbaka olika inkomstpolitiska paket med devalveringar och arbetsgivareavgiftssänkningar. Vi diskuterade det året precis det paket som vi nu har lagt fram. Vi lade inte fram det då, eftersom vi skulle vara politiska realister och vi var oroliga för att störa den inledda avtalsrörelsen. Nu får vi i stället det över oss, att vi föreslår en devalvering för det sista året, trots att vi inte gjorde det ett år tidigare. Läser man konjunkturrådets rapport från 1976/1977, skall man finna att den politik som vi nu faktiskt föreslår helt är genomlyst och inventerad även för det året — och läser man mellan raderna, kan man till och med se att det var detta som vi föreslog.

Men i år har vi alltså fullt ut tagit konsekvenserna av detta. Tillsammantaget är det faktiskt fråga om en konsekvent politik, som är alldeles riktigt anpassad till den ekonomiska situationen i de olika lägena.

Jag vill också tillägga att jag i går hörde ekonomiminister Bohman i TV säga, att man faktiskt skulle kunna tänka sig en uppgörelse inom ramen för ett samhällskontrakt, där statsmakterna ställer ut växlar via skattepolitiken på de reala och disponibla inkomsternas utveckling. Jag kan inte exakt komma ihåg hur orden föll, men uttalandet liknade ändå i andan rätt mycket det som vi föreslog och kallade för en kriskommission.

Jag har lärt mig ytterligare en sak av arbetet i konjunkturrådet, nämligen att rubriksättning är något mycket viktigt. Ordet "kriskommission" har varit huvudrubriken i många av de ledarkommentarer som har behandlat detta. Man hör också på ekonomiministern att orden "kris" och "kommission" tillsammans på något sätt ger ett intryck av diktatur och av att man till och med skall desavuera regeringen. Men tanken är egentligen att något bygga ut de gamla Hagaöverenskommelserna genom att ta ett steg ytterligare. I stället för att som i Hagaöverläggningarna bara diskutera vilken skattepolitik regeringen skall föra skulle man inom ramen för dessa resonemang också dra in lönekostnaderna mera direkt. Dessa skulle alltså komma att föras inom ramen for en kommission — jag tillåter mig att använda det uttrycket — där både skatter och lönekostnader diskuteras direkt. Det är det enda sätt på vilket man snabbt kan komma ur den kostnadskris vi har i dag. På något sätt har vi en känsla av att det svenska samhällets löntagarorganisationer och politiker är så rationella att man, när man har i stort sett samma bedömning av den ekonomiska utvecklingen på olika håll och i olika samhällsklasser, skall kunna få en rationell politik, som gör att vi slipper en fullkomlig stagnation i den ekonomiska utvecklingen.

Lars Nabseth:

Villy Bergström har redan framfört vissa delar av det som jag tänkte ta upp, och därför kan jag hoppa över en del av detta. Samtidigt vill jag redan från början varna ekonomiministern för att anvanda den taktik, som politiker ofta tillgriper, nämligen att klassa mig tillsammans med SNS-ekonomerna för att därigenom kunna föra undan det som jag har att säga. Det är jag inte beredd att gå med på, eftersom det finns betydande skillnader mellan det som jag kommer att säga och deras åsikter.

Jag vill först peka på att ekonomiministern och jag i fjol var mycket överens när vi diskuterade finansplanen, eftersom vi menade att det gällde att få klarhet i den krissituation som vi hamnat i och som var ytterst allvarlig. Detta framstod för många människor då inte som klart. Denna gång skulle jag vilja hänvisa till historien om prästen som sade: Ni skall göra som jag lär och inte som jag lever. Jag skall återkomma till detta, eftersom ekonomiministern på bra många punkter är överens med mig om lärdomarna men inte tycks leva upp till dessa. Det var i och for sig också det som Villy Bergström var inne på.

Jag vill till att börja med koncentrera mig på industrisektorn. Jag tycker att det är naturligt nu, eftersom den är så central i hela vår ekonomiska situation, inte minst i relationerna till bytesbalansunderskottet. Detta är inte något slags försök att ersätta fysiokraternas teorier med att säga att det bara är industrin som är produktiv — det anser jag inte — men jag menar att industrin just nu är central for vår fortsatta ekonomiska utveckling.

Det är fullt klart att vi under 1960-talet hade en mycket gynnsam industriell utveckling, med en industriproduktionsökning på 6—7 procent om året. Denna utveckling har successivt försvagats under 1970-talet, och det är som Villy Bergström sade då — om prognoserna för 1978 slår in — att detta blir det fjärde år i följd som industriproduktionen sjunker i vårt land. Han trodde att man behövde gå tillbaka till tiden före 1930-talet för att finna en motsvarighet till detta. Jag studerade den frågan litet just innan jag kom hit och kom fram till att inte någon av de serier som vi har till förfogande ända tillbaka till 1860 visar, att vi haft en utveckling tidigare där industriproduktionen sjunker fyra år i rad. Det gjorde den inte ens under världskrigen, vilket kanske forvånar en del. Det gjorde den alldeles klart inte heller under krisen 1930—1931. Industriproduktionen sjönk åren 1931 och 1932, men sedan steg den igen. Det är alltså en ytterst remarkabel utveckling som nu äger rum. Självfallet har vi haft större avmattningar, där industriproduktionen fallit mer än den gjort nu, men vi har inte så länge haft en svag utveckling och en sjunkande industriproduktion.

Denna utveckling följs naturligtvis nu alldeles klart av sjunkande industriinvesteringar. Det är dramatiska försvagningar vi ser, och det framgår av finansplanen. Ekonomiministern sade att driftsöverskotten är ytterst svaga och har försämrats mycket kraftigt jämfört med tidigare genomsnitt. Detta innebär att soliditeten i företagen nu mycket kraftigt försämras. Vi får också vara medvetna om att detta har konsekvenser för de fortsatta möjligheterna att få upp investeringarna. Även om vi återgår till ett bättre lönsamhetsläge, måste soliditeten först förbättras innan man kan sätta i gång investeringarna igen. Detta får alltså konsekvenser under en längre tid.

Vad har nu regeringen gjort i de här avseendena? I och för sig kan den säga — och det gjorde också ekonomiministern — att man har vidtagit en hel del åtgärder for att försöka komma till rätta med situationen. Man har genomfört devalveringar — och jag är beredd att säga att jag tror att man i vår ekonomiska historia kommer att framställa det som riktigt att de gjordes och att Sverige lämnade valutaormen. Jag tror däremot att diskussion kommer att uppkomma huruvida man devalverade tillräckligt mycket. I den framtida ekonomiska historien kommer detta att jämföras med vad som gjordes åren 1931 och 1949. Men jag tror att åtgärderna som sådana var riktiga. Jag tror också att sänkningen av arbetsgivaravgiften för 1978 kan sägas vara ett led i samma strävan.

Hurudan är då utvecklingen för 1978? Ekonomiministern säger i slutet av sin sammanfattning — och jag tycker att den lärdomen är mycket fin — att den ekonomiska politikens "viktigaste kortsiktiga mål är att bryta stagnationen på konsumtionssidan. Stigande produktion, förbättrad produktivitet och ökad tillväxt i vår ekonomi utgör en förutsättning för att klara sysselsättningen." Jag är beredd att fullt ut instämma i detta.

Men utvecklingen under 1978 är ju inte alls uppåtgående. Det är fråga om en fortsatt nedgång i industriproduktionen och dramatiska försämringar av industriinvesteringarna. Det går inte heller att bara skylla på en dålig internationell efterfrågan. Självfallet hade det varit mycket lättare for oss, om vi hade haft en kraftig internationell konjunkturuppgång, men det är inte någon stagnation ute i världen utan det är där fråga om en tillväxt. Vi ligger sämre än andra länder, om man ser till nationalproduktens ökning, industriproduktionen och industriinvesteringarna. Man tror nu att export-

volymen kanske skall komma i kapp igen som följd av devalveringarna och att vi kanske skall börja återvinna marknadsandelar, men det står alldeles klart att vår utveckling är avgjort sämre än andra länders. Det som vi i denna forsamling tidigare sade utmärkte England, nämligen att man alltid låg i botten, är vad Sverige nu är på väg emot.

Vad borde man nu göra? Även här tycker jag att ekonomiministern och regeringen har mycket goda lärdomar att förmedla. Man säger bl a: "Endast genom att skapa tillräckliga generella incitament för enskilda och företag kan man räkna med att det enskilda utvecklingsarbetet förs ut på bred front. Det offensiva stödet till industrin måste till övervägande del arbeta med generella åtgärder. Devalvering, sänkning av allmänna arbetsgivaravgifter, frisläpp av investeringsfonder etc skall utnyttjas för att få industrin att göra expansiva satsningar."

Även där är jag helt med. Jag går klart emot alla dem som menar att man skall fortsätta att driva en selektiv politik hela tiden — att man skall fylla hål. Det blir i längden en katastrof för den svenska exporten, om en sådan politik sprider sig. Då kommer också andra att fylla hål. Hur går det på skogs- och på stålområdena under sådana förhållanden? Vi måste bedriva en politik som är i överensstämmelse med de internationella reglerna, och då blir det fråga om generella anpassningar.

Jag delar också uppfattningen att vi inte kan gå in på en politik med olika former av restriktioner för utrikeshandeln. Vi har allt att vinna på att det finns en fri internationell handel, och vi bör inte utsätta oss för kritik för att vi leder in till restriktioner. Det finns ändå tillräckligt med risker.

Då är frågan: Vad skall man göra för att komma till rätta med problemen? Det är klart att vi kan säga att det bästa vore om dessa problem kunde klaras via arbetsmarknadens parter. Det är vi sannolikt alla överens om. Men uppenbarligen tar det tid innan man där kommer i balans igen. Det är, som Villy Bergström sade, så att vi är ur balans, och det kommer att ta tid innan vi är i balans igen. Vad blir då second best-lösningen? Jo, det tycker jag blir att sänka de produktionsskatter som åvilar industrin och näringslivet. Det gäller både arbetsgivaravgifter och exempelvis energiskatter, som också är en form av produktionsskatter.

Jag vill dock i detta sammanhang säga att man inte skall göra det misstaget att klassa mig tillsammans med SNS-ekonomerna, därför att jag framför detta förslag. Jag vill nämligen inte att vi skall konsumera utan konkurrera oss ut ur krisen, och det är en väsentlig skillnad. Det är fråga om att få ett förbättrat konkurrensläge dels för att öka exporten vid den givna internationella efterfrågan som finns, dels för att ta tillbaka förlorade hemmamarknadsandelar. Såvitt jag förstår finns det fortfarande möjligheter att sänka arbetsgivareavgifterna utan att det slår på socialförsäkringssystemet. Dels finns det en arbetsgivaravgift kvar, dels finns det ett klart fiskalt inslag i folkpensionssystemet. Jag tycker också att man skulle kunna komma till rätta med energiskatteproblematiken genom att införa denna skatt i mervärdeskattesystemet.

Innebörden av allt detta är naturligtvis att man mera än vad man nu gör, för att få en expansion på industriområdet vidtar finanspolitiska åtgärder. Jag menar att detta blir nödvändigt när vi inte kan använda penningpolitiken, och det av flera skäl. Det är dels utrikeshandelssituationen, dels lönsamhetsläget som gör det svårt att få en lättare penningpolitik. Det hjälper ju inte att få låna pengar, om man inte har lönsamma projekt att satsa dem i, som herr ordföranden har framhållit ett antal gånger.

Mot dessa uppfattningar anförs naturligtvis argument, och det finns också svårigheter som med all rätt har påpekats av ekonomiministern och som även Industriförbundets ekonomer har diskuterat i vår rapport. Vi är inte främmande för att problem uppkommer. Men jag vill först säga att vi i denna församling bör kunna se bort från det enkla argument som ofta anförs, nämligen det som tar fasta på budgetunderskottet. Det gjorde också ekonomiministern när han sade, att man egentligen skall räkna in hela den offentliga sektorn i detta sammanhang, alltså både ATP-avgifter och det kommunala området. Då framstår inte underskottet på samma sätt. Jag förstår mycket väl att politiker har ett mycket stort behov av att säga — inte minst till sina politiska vänner och kanske också till sina motståndare — att underskottet är så stort att man inte kan vidta några ytterligare expansiva åtgärder. Den tidigare finansministern briljerade ofta med att säga, att det skulle bli en katastrof om man vidtog någon ytterligare expansiv åtgärd. Men jag tycker alltså inte att vi har någon anledning att använda den typen av argument.

Vi måste säga oss att negativa effekter på ekonomin av finanspolitiska åtgärder måste åstadkommas via någon form av reala effekter på ekonomin. Har de inga reala effekter, är konsekvensen faktiskt bara att vi for över ett sparande från den offentliga sektorn till företagssektorn, och då får vi bara en soliditetsförbättring, som i och för sig är önskvärd.

Vad är det då för reala effekter? Jo, den ena är den vi vill ha, nämligen att förbättra konkurrensläget för den konkurrensutsatta sektorn. Men jag är väl medveten om problemet med att de arbetsgivaravgiftssänkningar som vidtas, också berör den skyddade sektorn, den kommunala sektorn och handeln. Finns det då inte på den kommunala sidan möjligheter att matcha de kommunala bidragen med sänkningar av arbetsgivaravgifterna? Behöver med andra ord denna sänkning leda till en kommunal ökad expansion? Det finns ju ändå möjligheter till förhandlingar från statsmakternas sida.

Beträffande handeln kan man med hänsyn till de nuvarande vinstmarginalerna fråga sig om det blir någon konsumtionsstimulerande effekt av detta. Skulle emellertid dessa effekter leda till en ökad privat konsumtion av en omfattning som man inte är beredd att acceptera, så får man väl vidta olika åtstramande åtgärder i form av t ex vissa skatter. Men det är enligt min mening inte aktuellt för närvarande. Enligt Industriförbundets prognoser tror vi snarare att den privata konsumtionen sjunker mer i år än vad ekonomiministern tror.

Om man är ute efter en förbättrad konkurrenskraft är detta att sänka produktionsfaktorskatterna, som jag ser det, en adekvat metod. De eventuella nackdelar som finns med den måste jämföras med alla de nackdelar som ligger i avsaknaden av expansion, och dessa är högst betydande.

Jag tillstyrker helt de skattehöjningar som ekonomiministern aviserar på konsumtionssidan, t ex avgiften på charterresor. Problemet har tidigare gällt om en sådan avgift varit möjlig att genomföra.

Jag delar också ekonomiministerns uppfattning att den kommunala expansionen behöver stoppas upp liksom att vi inte kan ersätta industrisysselsättning med offentlig sysselsättning, därför att det är ju industri vi måste ha. Men måste vi för att över huvud taget få en chans att hålla igen på den offentliga sektorn, à la England få hit IMF? Det kan ju inte vara attraktivt för oss. Det är bättre att politikerna dessförinnan inser att vi inte fortsättningsvis kan låta den offentliga sektorn expandera som hittills.

Vad jag är ute efter är mer av generella åtgärder och mindre av selektivt stöd och utbildningsbidrag till företag som går dåligt. Om prognoserna slår in — vilket de i och för sig sällan gör — så måste den nuvarande politiken leda till att en mängd ytterligare företag får problem och behöver stöd. Därför måste det vara bättre att så att säga gå den expansiva vägen.

Nog är det väl möjligt att på nytt få i gång en industriell expansion. Vi får inte vara alltför pessimistiska. Men det är farligt med en så svag utveckling inom industrin som den nuvarande om den pågår länge. Vi löper en stor risk att slå ut industriell kapacitet här i landet, som vi kanske på sikt vill behålla. Det kan inte minst bli följden av ett för högt relativt kostnadsläge. Försvinner en industriell kapacitet så blir det för alltid.

Behovet av att snabbt komma i kostnadsmässig balans är därför väldigt stort. Om vi klarar det tror jag också att det inte bara är i tennis, utförsåkning och popmusik som vi är konkurrenskraftiga.

Kjell-Olof Feldt:

Jag vill inleda med en konsumentsynpunkt från den som är tvungen att konsumera regeringens budgetproposition. Den som vill skaffa sig en uppfattning om regeringens ekonomiska politik måste nämligen numera studera två finansplaner, dels den produkt som faktiskt heter Finansplanen, framlagd av Gösta Bohman, dels den skrift som heter Budgetförslaget, framlagt av Ingemar Mundebo. Det är möjligt att avsikten har varit att dessa två dokument skulle komplettera varandra. Men de är i stället i hög grad varandra substituerande. De handlar inte bara om samma saker — låt vara att herr Mundebos version är något kortare. De innehåller också sinsemellan motsägande bedömningar och beskrivningar av den ekonomiska politikens innehåll — motsägelser som jag skall återkomma till.

Jag har sett att Gösta Bohman har beklagat uppdelningen av finansdepartementets verksamhet, eftersom det bara har gett honom utredningsresurserna men inte makten över de ekonomiskt-politiska medlen. Det är möjligt att han därmed också velat antyda en förklaring till att det har gått så illa som det har gjort. Men ändå kunde han ha försökt minska intrycket av splittring i den ekonomiska politiken genom att med sin kollega i budgetdepartementet ha kommit överens om *en* finansplan, *en* beskrivning av regeringens politik. Eller också kunde han ha tagit steget fullt ut och låtit även Thorbjörn Fälldin skriva en finansplan. Därmed skulle åtminstone rättvisa ha skipats mellan de tre regeringspartierna.

Om utgångspunkterna för den här debatten behöver vi tydligen inte tvista alltför mycket. Vi är ense om att den svenska ekonomin befinner sig i ett mycket besvärligt lage. De internationella konjunkturutsikterna är för vårt vidkommande oförändrat dystra, i varje fall för de närmaste 9—12 månaderna.

De yttre balansproblemen har förvärrats trots en påtaglig nedgång av den inhemska efterfrågan. Särskilt industriinvesteringarna faller drastiskt och resursutnyttjandet i industrin är lågt, även om man har lyckats förhindra en uppgång av den registrerade arbetslösheten.

Ett allmänt symptom på obalansen i den svenska ekonomin är det stora sparandeunderskottet, som nästan helt och hållet tagit sig uttryck i en nedgång i den offentliga sektorns finansiella sparande. Jämsides med detta tillstånd av fundamental obalans och ekonomisk tillbakagång består ett fortsatt högt inflationstryck. Så om det någonsin funnits en sanning i talesättet att en olycka sällan kommer ensam, så är det i dagens ekonomiska läge.

Det vore naturligtvis frestande att ägna en del av detta anförande åt frågan hur vi har hamnat i det här läget. Gösta Bohman ägnade en del av sitt anförande åt det. Det finns historiska förklaringar och yttre förklaringar. Men i stor utsträckning skulle ett svar på den frågan kräva en kritisk genomgång av den ekonomiska politik som förts det senaste året. Jag skall emellertid motstå den frestelsen. Den typen av uppgörelse mellan mig och Gösta Bohman kan med fördel sparas till riksdagens debatter. Där är man mer härdad inför sådana uppvisningar än man kanske är här.

I stället utgår jag från dagsläget med de faktiska förutsättningar som råder för vår ekonomiska utveckling på grundval av den politik som har förts. Den fråga som det då ter sig naturligt att ställa är följande: Är den ekonomiska politik och den budget, som nu förelagts riksdagen, adekvat för att nå de mål regeringen själv ställt upp för sig?

Om jag har förstått det rätt — dubbelkommandot från ekonomi- och budgetdepartementen skapar här vissa svårigheter — så är huvudmålen att på nytt skapa ekonomisk tillväxt i Sverige och att väsentligt dämpa inflationstakten. Gösta Bohman har också upprepat det här i kväll. Och både Villy Bergström och Lars Nabseth har tolka regeringens intentioner på det viset. Dessa har också redan framhållit det smått förbluffande i att regeringen trots sin egen uttryckliga föresats, ytterligare minskar resursutnyttjandet i svensk ekonomi 1978 och att detta framför allt är resultatet av passivitet. Regeringen sitter och väntar att 1977 års devalveringar skall börja lindra plågorna, höja kapacitetsutnyttjandet och återföra landet till inre och yttre balans.

Nu skall jag överraska Gösta Bohman genom att säga att jag, till skillnad från Villy Bergström och Lars Nabseth, har stor förståelse för den uppgift som regeringen stått inför — jag inser att den har varit långt ifrån lätt. Jag är heller inte så tvärsäker på utformningen av alternativ. Men i både Gösta Bohmans och Ingemar Mundebos finansplaner beskrivs politiken som en balansgång mellan kraven på full sysselsättning och förstärkt bytesbalans. Jag tycker att bilden av en sax passar bättre på det rörelseschema som man beskriver. Regeringen sitter fast mellan en stagnerande ekonomi å ena sidan och ett växande sparandeunderskott i ekonomin å andra sidan. Om regeringen i den obekväma positionen känner sin rörelsefrihet begränsad, så är det förståeligt.

Regeringen har redan fått rådet att bryta sig loss ur saxen — att genom en omfattande generell stimulans av ekonomin söka få i gång produktion och investeringar. Jag kommer inte att dela ut något sådant råd till Gösta Bohman. Generella stimulanser betyder en ytterligare ökning av det redan stora sparandeunderskottet i den svenska ekonomin och därmed också ett större bytesbalansunderskott. Det skulle flytta den tidpunkt då vi har en chans att nå yttre balans ännu längre bort.

Regeringens passivitet inför underutnyttjandet av våra resurser kan ändå inte accepteras. Den Bohmanska finansplanen innehåller en beskrivning av den svåra vägen tillbaka till balans i den svenska ekonomin — hur kapaciteten i industrin måste höjas, hur nya produkter och processer måste utvecklas.

Den här beskrivningen är i och för sig en välgörande kontrast mot den idylliska och nästan aningslöst förenklade bild av hur den yttre balansen skall återvinnas, som gavs så sent som i den reviderade finansplanen från i våras. Då beskrevs devalveringen som en snabb och enkel kostnadsanpassning. Exportindustrin hade bara att sänka sina priser, så fick man sälja mer. Kapacitetsutnyttjandet skulle öka och bytesbalansunderskottet försvinna.

Om regeringen nu har insett att anpassningsprocessen framfört allt är en fråga om ändrad resursanvändning och förstärkt effektivitet, kapacitet och förnyelse av vår industri, då är det faktiskt obegripligt att man utan att lyfta ett finger registrerar en ny betydande nedgång av den totala kapitalbildningen i landet och en mycket dramatisk nedgång av industriinvesteringarna.

Det är i och för sig riktigt att det pågår nyinvesteringsverksamhet i Sverige. Men den nuvarande utvecklingen gör att vi kommer att möta 1979 med en investeringsverksamhet i industrin som ligger på 1969 års nivå. Jag kan inte tro annat än att det måste betyda att vår industriella utvecklings- och produktionskapacitet i det läget är hopplost för låg för att vi skall kunna återvinna yttre balans utan ytterligare kraftiga nedskärningar av levnadsstandard

och välfärd. Med andra ord, den Bohmanska svångremmen måste vina över folket ytterligare ett antal år.

Om nu regeringen och ekonomiministern inser allt detta, uppstår naturligtvis frågan varför man inte försöker göra något åt investeringsraset i vår ekonomi. När det gäller industriinvesteringarna förklaras nedgången med det låga kapacitetsutnyttjandet och det pressade vinstläget. "Det är utomordentligt viktigt att vända den negativa utvecklingen", förklarar Gösta Bohman i sin finansplan. Ja, kapacitetsutnyttjandet i industrin sänks ytterligare i år. Så det kan inte vara den utvecklingen som Gösta Bohman tänker vända. Återstår alltså vinstläget. Men här har ekonomiministern inte mer att bjuda på än ett löfte att hålla det totala uttaget av arbetsgivaravgifter och socialförsäkringsavgifter oförändrat under de närmaste åren.

Tråkigt nog, för herr Bohman och möjligen också för arbetsgivarna, tas det löftet emellertid tillbaka av kollegan Mundebo, som i sin finansplan inte lovar mer än att dämpa ökningstakten av de här avgifterna. Och det är som alla inser en helt annan sak.

Jag har inte fattat min uppgift här i kväll vara att lägga fram och agitera för den socialdemokratiska oppositionens förslag till ekonomisk politik. De förslagen kommer vi att lägga fram om någon vecka i ett mer passande forum än Nationalekonomiska föreningens budgetdebatt, som ju skall ägnas regeringens budgetproposition. Men jag vill ändå säga att vi ser det som en av våra viktigaste uppgifter att i riksdagen finna vägar att dels bereda ökat utrymme för investeringar, dels skapa nya stimulanser för industriproduktionens förnyelse och utveckling.

När det nu är Gösta Bohmans kväll, skall jag alltså koncentrera mig på hans finansplan. Jag vill bara ställa ytterligare en fråga i anslutning till problemet kring kapacitetsutnyttjandet. Den gäller Gösta Bohmans inställning till förväntningarnas betydelse för investeringsviljan just nu i det svenska näringslivet. Även om Gösta Bohman inte har sagt någonting om detta, vare sig här i kväll eller i sin finansplan, lär han ändå vara tvungen att instämma i att *en* viktig förklaring till den sviktande investeringsviljan ute i företagen måste vara den betydande osäkerhet som råder om framtiden — efterfrågeläget, pris- och kostnadsutvecklingen osv.

Flera av den här typen av osäkerheter i framtidsbedömningen kan det vara svårt eller omöjligt att undanröja. Men just nu, i Sverige, råder en stor osäkerhet om framtiden, som den borgerliga regeringen har skapat. Den gäller vår framtida energipolitik och därmed tillgången på och kostnaderna för elektrisk energi.

År 1975 fanns en betydligt större säkerhet i denna grundläggande fråga efter det riksdagsbeslut som Gösta Bohman och hans parti deltog i. I dag vet ingen någonting om hur vi på sikt skall lösa våra energibehov. Jag tror man kan säga att det är allmänt omvittnat att den här ovissheten försvårar framtidsplaneringen i många företag och håller tillbaka en rad för vår industriella framtid viktiga investeringar.

Jag begär inte att Gösta Bohman här i kväll skall tala om *hur* vår energipolitiska framtid skall se ut. Jag vill bara att han med ja besvarar frågan: Lovar regeringen att under 1978 förslag skall läggas fram för riksdagen om den framtida energipolitiken, så att en säker grund för framtidsplanering och investeringar kan skapas åtminstone på *ett* område?

Det andra huvudproblemet, som regeringen säger sig inrikta sin politik på, är att dämpa inflationen. Jag antar att alla här inser allvaret i denna fråga. En grundläggande förutsättning för att regeringens devalveringspolitik inte skall misslyckas är att vår inhemska pris- och kostnadsutveckling väsentligt dämpas.

I finansplanen redovisas en prognos om en uppgång av konsumentpriserna under 1978 med 9 procent. Det kan diskuteras om det är en väsentlig dämpning. Men eftersom priserna i fjol steg med över 13 procent är det naturligtvis en nedgång i inflationstakten.

Det är emellertid något besynnerligt med den här prisprognosen. För det första döljer sig Gösta Bohman — som annars inte brukar vara blyg — helt bakom vad han kallar nationalbudgetens kalkyler. Själv vågar han bara säga att prisstegringen 1978 "torde bli lägre" än 1977.

För det andra är det besynnerligt att prognosens centrala element — löneutvecklingen 1978 — utformats så att den avtalsmässiga lönehöjningen "rent schablonmässigt", säger man, antas uppgå till 2 procent. Man frågar sig vad det är för schablon. Självklart är det i varje fall inte att avtalslönerna skall stiga med 2 procent i ett läge där priserna stiger med 9 procent. Jag tror att många representanter för båda parterna på arbetsmarknaden skulle kunna tala om för Gösta Bohman det verkligen föga självklara i den schablonen.

Därför måste jag ställa följande viktiga fråga till Gösta Bohman: Är detta regeringens prognos för den önskvärda och troliga prisutvecklingen? Och än viktigare — den strategi för att dämpa kostnadsutvecklingen, som Gösta Bohman anger i finansplanen, avser den att begränsa prisstegringarna till 9 procent?

Med andra ord, kan medborgarna i det här landet — framför allt arbetsmarknadens parter, företagarna och investerarna — lita på att regeringen verkligen inriktar sin politik på att dämpa prisutvecklingen, att man håller fast vid de prognoser som görs i finansplanen?

Normalt skulle sådana frågor inte behöva ställas. Men vi har alla — vid det här laget antagligen också Gösta Bohman själv — dystra erfarenheter av ekonomiministerns lättsinniga hantering av löften och prognoser när det gäller prisutvecklingen. Denna hantering har lett till att parterna på den svenska arbetsmarknaden för första gången i mannaminne nu tydligen känner sig tvungna att på allvar diskutera indexklausuler i löneavtalen. Dessa klausuler riktar sig inte mot arbetsgivarna, utan mot regeringen och Gösta Bohman. Om därför någonsin klara och bestämda besked angående regeringens prispolitiska avsikter varit nödvändiga, så är det i dag.

Finansplanens strategi för att hålla tillbaka inflationen är, som jag ser det, i sin avgörande del högst tvivelaktig. Det jag tänker på är finanspolitiken. Allt Gösta Bohman har att säga om finanspolitiken — om jag tolkar honom rätt — är att den håller tillbaka den inhemska efterfrågan och därmed dämpar inflationsimpulser från efterfrågesidan.

Nu är det i och för sig en märklig beskrivning av en budget, som höjer den inhemska efterfrågan med 3 procent. Det har också kollegan Mundebo insett, som mer korrekt beskriver finanspolitiken som expansiv och ägnad att hålla uppe den inhemska efterfrågan.

Det emellertid båda herrarna går förbi är vilka konsekvenser för likviditetsläget — och därmed inflationsimpulserna — i ekonomin som uppstår, när statens finansiella sparande sjunker med 10 miljarder kronor mellan 1977 och 1978.

Gösta Bohman anger en siffra om nedgången av den konsoliderade offentliga sektorns sparande, som i varje fall jag inte kan återfinna i hans finansplan. Enligt den sjunker den offentliga sektorns finansiella sparande 1978 med 6 miljarder kronor. Kommunerna, som Gösta Bohman talar så illa om, ökar sitt sparande med 4 miljarder kronor, medan Gösta Bohman *minskar* sitt med 10 miljarder kronor, och resultatet blir alltså minus 6 miljarder kronor. Det tycker jag i alla frånvarande kommunalmäns namn är hederligt att påpeka.

Ingemar Mundebo för i sin finansplan ett resonemang kring frågan hur det väldiga budgetunderskott skall finansieras. Det slutar med att finansieringen till stor del måste ske via banksystemet. Och det förstår jag, för det finns ingen annan väg att gå. Men därmed skapas också ofrånkomligen den likvidisering av ekonomin, som även Gösta Bohman var rädd för och som i det rådande läget måste innebära klara risker för mer inflation.

I finansplanerna görs vissa försök att beskriva ett budgetunderskott på 33 miljarder kronor som väl avvägt. Jag anser inte att så är fallet med hänsyn till inflationsrisken. Enligt min mening borde därför, under riksdagsbehandlingen av budgetpropositionen, bestämda ansträngningar göras att påbörja den sanering av statsfinanserna, som under alla förhållanden blir nödvändig på sikt.

Jag vill alltså instämma i det omdöme om budgetpropositionen som har framförts av Villy Bergström och Lars Nabseth, dvs att de flesta av de mål som regeringen ställer upp för sig inte kommer att uppnås i år. Tvärtom kommer ekonomin på flera områden att vara längre bort från de mål man har ställt upp. I andra avseenden, t ex beträffande inflationen, vill jag säga att turen måste verkligen vara med Gösta Bohman för att han skall undvika ett stort misslyckande.

I ett läge där regeringen uppenbart inte förmår att göra något åt våra ekonomiska problem under 1978, tycker man det skulle finnas ett behov av att något lyfta blicken mot horisonten och försöka frammana bilden av vad som kommer att inträffa på litet sikt. Man påstår sig nämligen nu skapa förutsättningar för en anpassning tillbaka till inre och yttre balans.

Man säger emellertid ganska litet på den punkten. Det finns inget perspektiv in i framtiden, och det tycker jag är dumt både av sakliga och taktiska skäl.

Det finns emellertid ett problem som är så uppenbart och så stort att inte ens paret Bohman—Mundebo har kunnat gå förbi det, nämligen sparandeproblematiken. Till alla andra problem har vi det grundläggande, både akut och långsiktigt, med att återställa det sparandeunderskott som har uppstått under de senaste åren. Hur man än räknar kommer man fram till att sparkvoten och kapitalbildningskvoten i det här samhället måste öka högst väsentligt, inte bara för att återställa den yttre balansen och klara vår utländska skuldbörda utan också för att klara kapitalbildningsbehoven i näringslivet och den offentliga sektorn. Även med risk för att överdriva vill jag påstå att den centrala ekonomisk-politiska uppgiften inför de närmaste åren är att lösa sparandeproblemet.

Det här problemet tas alltså upp av Gösta Bohman. Han ser två, eller möjligen tre vägar för att öka sparandet i landet. Det är dels ett höjt företagssparande, dels ett ökat hushålls-

sparande. Dessutom visar han på nödvändigheten att hålla tillbaka den offentliga konsumtionen.

Om det här är ett program, så är det märkligt i flera avseenden. Det är för det första märkligt att lägga uppgiften att svara för denna stora sparandeökning på företag och hushåll, när det är den kraftiga nedgången av den offentliga sektorns sparande — 15 miljarder kronor på två år — som är anledningen till problemen. För det andra väcker det faktiskt förundran att Gösta Bohman föreställer sig att det skall vara möjligt att åstadkomma en sådan förändring av inkomstfördelningen i det här landet, att den privata sektorn kan öka sitt sparande i denna enorma omfattning.

Vad är det egentligen som skall ske? Vilka förändringar i förutsättningarna för hushållens och företagens beteende tänker Gösta Bohman genomföra? Han måste helt enkelt förklara hur det skall gå till.

Det kanske allra märkligaste är att det i budgetminister Mundebos finansplan redovisas ett rakt motsatt program för en lösning av våra långsiktiga sparandeproblem. Ingemar Mundebo konstaterar nämligen att man inte kan räkna med en sådan ökning av hushållssparandet att den totala bilden i någon avgörande grad förändras. Han slår också fast att man inte kan utgå från att näringslivet starkt skulle förbättra sitt finansiella sparande. Hans slutsats blir att statens sparandeunderskott måste tas ned och att det ställer krav på både skattehöjningar och återhållsamhet på utgiftssidan.

Det är ju ingen hemlighet att moderaterna och folkpartiet har skiljaktiga uppfattningar om hur kapitalbildningsproblemet i svensk ekonomi skall lösas och vad skatter är till för. Men det är allvarligt att vi har fått en regering som också i den här grundläggande frågan är djupt splittrad och öppet demonstrerar den splittringen. Det lilla perspektiv in i framtiden, som jag trodde mig finna i Gösta Bohamns finansplan, det slog Ingemar Mundebo raskt sönder i sin. Ridån sluter sig kring framtiden för den nuvarande regeringens ekonomiska politik.

Jag kan inte underlåta att göra reflektionen att det är möjligt, för att inte säga troligt, att kapitalbildningsproblemet i Sverige och de övriga problem som vi måste lösa för att på sikt kunna återvända till ekonomisk balans, får klaras i andra politiska konstellationer än av dem som representeras av paret Bohman—Mundebo.

Clas af Ugglas:

Vi har hört många visa ord här i kväll. Själv har jag satt upp ett antal punkter på sådant som i stort sett inte har tagits upp men som jag anser viktigt. Jag skulle vilja kalla dem för substrukturella för att inte blanda in infrastruktur i sammanhanget.

Den ekonomiska teorin har nästan helt försvunnit ur svenska folkets medvetande. Elementära, allmänna och samhällsekonomiska begrepp finns knappast kvar på grund av bl a 40 års "misshandel" i skolorna.

Man laborerar med alla möjliga konstiga begrepp, t ex att man skall konsumera sig ur en dålig ekonomi. Företagarfunktionens ekonomiska betydelse börjar man bli fullkomligt främmande för.

Den byråkrati vi har skaffat oss är oerhört dyrbar. Den stora skillnaden mellan amerikansk och svensk ekonomi är att amerikanarna ännu inte har fastnat i byråkrati. Där råder fortfarande regeln om den enklaste lösningen.

Jämlikhetsraseriet förstör elitens möjligheter att skapa värden för folkhushållet. Medbestämmande- och trygghetslagarna hör hit.

Organisationerna ställer ohämmade krav på löneförbättringar. Det är kanske blåögda förhoppningar att de skall visa sig förnuftiga. Vi har bl a exempel från England hur svårt det har visat sig vara att i kollektiva demokratiska sammanhang få allmänheten att fatta betydelsen av återhållsamhet.

Det börjar alltmer stå klart för oss att våra skolor inte fyller måttet.

Massmedias "dåliga" moral är ytterligare ett problem. I nästan alla sammanhang prioriteras vänstersidan, vilket vi sett färska exempel på de senaste dagarna.

Tror herrarna att det är så lätt att återerövra förlorade marknadsandelar utomlands?

Den enda punkt där jag håller med Kjell-Olof Feldt — och det är ju inte så dåligt — gäller sjabblandet med energin. Vi bör nog sluta med den diskussionen för att i stället se hur omvärlden hanterar frågan. Annars kommer vi att ställas inför mycket obehagliga överraskningar. Att "yra" om att avfallet skall kunna förvaras säkert under minst 1 000 år är att ta till i överkant.

Gösta Bohman:

Nyfiken som jag är skulle jag ha satt stort värde på att få bussa ihop Kjell-Olof Feldt med Villy Bergström och Lars Nabseth för att låta deras synpunkter brytas mot varandra. Jag skulle kunna sitta bekvämt tillbakalutad i en

stol för att därefter dra mina konklusioner av den debatten. Det är möjligt att slutsatserna skulle motsvara den politik som vi har redovisat.

Villy Bergströms och Lars Nabseths analys av det ekonomiska läget kan jag i allt väsentligt ansluta mig till. Jag fick en känsla av att Kjell-Olof Feldt också i sitt anförande egentligen ville ansluta sig till den definition av det dukade bordets politik, som de förstnämnda talarna redovisade — men jag kan möjligen ha missförstått honom.

Regeringen befinner sig i den egendomliga situationen att vi, när vi någon gång — i likhet med vad den förra regeringen gjorde i sina ljusa stunder — söker ledning hos oppositionen, finner hur svårt det är att få klart för sig vad oppositionens politik egentligen består av. För när Kjell-Olof Feldt är som bäst ger han en bild av det ekonomiska läget i Sverige, som vi hundraprocentigt kan stryka under. Men kort efter får vi en helt annan bild från andra talesmän för oppositionen av den svenska politiken, som inte har något gemensamt med den verklighet som i varje fall vi tycker oss uppleva.

När jag citerade SNS-ekonomernas olika uttalanden, så var det inte av elakhet eller för att vara ironisk mot Villy Bergström. Men det skänkte mig en viss tillfredsställelse att konstatera hur lätt det kan vara för dem som sysslar med nationalekonomisk teori att anvisa och skriva ut olika recept på hur politikerna skall handla. Jag känner på mig att Gunnar Sträng har sagt samma sak vid olika tillfällen. När man får skilda recept presenterade för sig vid olika tidpunkter av personer som några månader senare enar sig om ett helt annat recept, som strider mot de tidigare, då får man en bild av en slingrande politik — mycket värre än den Kjell-Olof Feldt påstår att vi för — som säkert inte skulle accepteras av våra väljare. Den skulle också få förödande konsekvenser för det svenska folkhushållet.

När Villy Bergström konstaterar att SNS-ekonomerna vid olika tillfällen egentligen hade en annan uppfattning än den de faktiskt presenterade, därför att de — som han sade — måste ta hänsyn till politiska realiteter, då hänger sig Villy Bergström åt en exegetik som jag måste säga ligger över en vanlig politikers horisont att klara av.

Det kan naturligtvis vara "kul" att skriva ut sådana här recept för att se hur vi politiker reagerar. Man det gör det sannerligen inte lättare för oss. Själv är jag främst en jurist som försökt lära mig så mycket om ekonomi som möjligt. Men när jag slår i olika ekonomiska läroböcker och lyssnar till skilda ekonomer, så frågar jag mig vem jag egentligen skall lyssna på och *när* jag skall göra det. De säger ju olika saker till mig vid olika tidpunkter.

Jag har en känsla av att både Villy Bergström och Lars Nabseth har blundat för de erfarenheter som vi i Sverige har vunnit av den expansiva politik som fördes i vårt land 1974—1976. Det var en politik som vi ansåg försvarlig med hänsyn till den konjunkturutveckling som vi väntade oss, men som i högsta grad har förstärkt de problem som tidigare har byggts in i den svenska ekonomin. Vi måste ju i all rimlighets namn försöka dra några slutsatser av det som har hänt i det förflutna. Är det mot bakgrunden av dessa slutsatser verkligen rimligt att på nytt slå in på en ännu mer expansiv politik? Vi är ju medvetna om att den tidigare politiken medverkade till det nuvarande bytesbalansunderskottet. Jag skall inte uttala mig om allvaret i läget just nu. Det som oroar mig är de långsiktiga tendenserna i bytesbalansutvecklingen, och det är med tanke på riskerna för en ogynnsam utveckling därvidlag som jag har dragit mina slutsatser.

Vi kan inte i längden bygga Sveriges ekonomiska politik på en ständigt ökande upplåning utomlands. Det kan få till konsekvens att vi kommer under förmynderskap av IMF. Den risken finns inte i dag. Just nu har vi inga problem att få låna pengar, även om villkoren för utlandsupplåningen obestridligen är hårdare än tidigare. Vi har anledning att förmoda att de människor ute i världen som bedömer Sveriges ekonomi och de riktlinjer som vi drar upp, också drar sina egna slutsatser av dem för Sveriges framtid. Jag är övertygad om att dessa människor skulle ha väldigt svårt att förstå — efter de åtgärder vi har vidtagit — om vi slog in på en expansiv politik, som kunde få just de konsekvenser vilkas negativa följder vi i dag kämpar mot.

Jag har en känsla av att den stora skiljelinjen mellan framför allt regeringen och SNS-ekonomerna och i viss mån också mellan regeringen och Lars Nabseth ligger i bedömningen av riskerna för fortsatt inflation. Vi anser att bakgrunden till den inflationistiska utvecklingen fr o m 1975 är den kraftiga vinstuppgången 1974 i kombination med den expansiva finanspolitiken under 1975 och 1976. I det läge vi nu befinner oss är det enligt min mening angeläget att lönsamheten förbättras. Men den får i så fall inte leda till nya, kraftiga löneökningar och en ytterligare förstärkning av de inflationsförväntningar som tyvärr fortfarande finns i den svenska ekonomin. Jag vill på nytt påstå att erfarenheterna av de gångna åren tyder på att vi inte bör slå in på en sådan politik. Skillnaden är att vårt utgångsläge i dag är väsentligt

sämre än det var 1974. Likaså är vår handlingsfrihet väsentligt mer begränsad än den var då. De expansionsrecept som SNS-ekonomerna har lagt fram är väsentligt mer långtgående än de recept med vilka den svenska politiken arbetade efter 1974.

Lars Nabseth tecknade en dyster bild när han hänvisade till att vi inte har haft en sådan här försvagning i den svenska ekonomin sedan 1860. Man frågar sig om försvagningen enbart kan ha berott på den expansiva politiken under åren 1974—1976 och på den kostnadsstegring som ägde rum. Förhåller det sig inte möjligen så — vilket jag vill göra gällande — att vi sedan mitten av 1960-talet i den svenska ekonomin har byggt in alla möjliga svaghetssymptom som, när kostnadskrisen kom och den expansiva politiken visade sig misslyckad, slog ut i full blom och medförde mycket värre skadeverkningar för oss, relativt sett, än på andra håll i världen där man fört en liknande politik?

Kjell-Olof Feldt har tydligen lagt finansplanen bredvid budgetpropositionen och gjort noggranna jämförelser av innehållet. Han anser sig ha funnit "samma tecken på splittring som kännetecknar regeringen även i andra hänseenden". Lars Wohlin och jag, som gemensamt har arbetat med dessa aktstycken tillsammans med Ingemar Mundebo och Sten Westerberg, har inte kunnat upptäcka den bristande överensstämmelse som Kjell-Olof Feldt talar om. Det kan ju hända att vår semantiska skicklighet inte är lika väl utvecklad som Kjell-Olof Feldts. Eller också är vi inte lika intresserade som han tycks vara av att med förstoringsglas försöka hitta några felplacerade kommatecken, som kanske kan ge möjligheter till missuppfattningar.

Inför Kjell-Olof Feldts anförande här var det med en viss förväntan som jag trodde att vi nu äntligen, efter de 1,5 år som gått sedan regeringsskiftet, skulle få en redovisning från en — som jag tyckt tidigare — skicklig ekonom av den alternativa politik som långt bättre än den här "misslyckade regeringens politik" skulle leda till de mål vi alla eftersträvar: fortsatt standardhöjning, balans i den svenska ekonomin, tryggad sysselsättning m m. Men en sådan redovisning fick vi inte. Därför får min nyfikenhet ge sig till tåls ytterligare ca 20 dagar innan jag kan läsa det alternativa budgetprogram som, i motsats till regeringens, skulle ge möjlighet till alla de förbättringar som Kjell-Olof Feldt anser nödvändiga.

När emellertid Kjell-Olof Feldt gör gällande att regeringen har ägnat sig åt passivitet, bara har suttit med händerna i kors och väntat på att utvecklingen ute i världen skall hjälpa oss — vilket Lars själv gjort gällande tidigare — så är det, för att använda ett understatement, inte något särskilt korrekt påstående. Vi har faktiskt gjort väldigt mycket, i mångas ögon t o m litet för mycket i olika avseenden. Någon brist på aktivitet för att åstadkomma en förändring av den tidigare förda politiken i syfte att lägga en grund för den återhämtning som vi anser oss se goda tecken på i dag, tycker jag faktiskt inte att man skall beskylla regeringen för. Jag har framför mig en lång lista på vidtagna åtgärder, som jag inte skall ta upp tid med att läsa här, men som jag kan sticka i handen på Kjell-Olof Feldt.

Kjell-Olof Feldt ställde två frågor till mig, som hövligheten kräver att jag besvarar. Han frågade för det första om jag kunde lova att det kommer en energiproposition i höst, som undanröjer den osäkerhet och det bristande underlag för planering som han påstår för närvarande föreligger. Mitt svar är att på vad mig ankommer så kommer en sådan proposition att läggas. Även om vi inte skall diskutera energipolitik här i kväll vill jag ändå rätta till en del missförstånd. Det har sagts att den planlöshet och handelsförlamning, som skulle karakterisera den nuvarande regeringen, har skapat stora samhällsekonomiska förluster, medfört stora risker, osäkerhet, allmänt misstroende osv. Men vi skall ha klart för oss att 1975 års riksdag med överväldigande majoritet beslöt att den svenska energipolitiken skulle omprövas 1978. I ljuset av de erfarenheter som man under de tre åren fram till dess hade vunnit beträffande behovet av energi och de krav i säkerhetspolitiskt hänseende som skulle ställas på energipolitiken, hade man att göra de nya bedömningar som kunde erfordras.

Vad som har hänt under dessa tre år är för det första att behovet av energi har blivit långt mindre än vad man förutsåg 1975, tyvärr delvis beroende på den svaga utvecklingen i näringslivet. Vi har i dag inte samma behov av energi och brådskande beslut som man ansåg sig ha för ett par år sedan.

Det andra som har hänt är insikten om — även bland dem som tror på kärnkraften som energikälla — problemen med att eliminera säkerhetsriskerna i fråga om avfallshanteringen m m. Dessa problem är numera uppmärksammade i hela den industrialiserade världen. Det är egentligen bara från visst håll i anföranden från riksdagens talarstol som problematiken bagatelliseras.

Nu har riksdagen tagit en lag som säger att igångsättandet av nya reaktorer skall prövas i säkerhetshänseende. Det skall ske i vanlig förvaltningsrättslig ordning, efter det att ansökningarna kommit in och remissbehandlats. Det

tycker jag är fullständigt klart och logiskt och behöver inte leda till de frågor som ställs var och varannan dag, inte därför att man är nyfiken på resultatet utan därför att man tycker att det är politiskt givande att ständigt ta upp detta problem till debatt.

Den andra frågan från Kjell-Olof Feldt gällde prisutvecklingen. Han har i olika sammanhang beskyllt mig för att vara inflationsminister nr 1. När vi i regeringen gjorde våra bedömningar om inflationsutveckling och prisstegringar gick vi till väga precis på samma sätt som den förra regeringen. Vi har i stor utsträckning byggt våra slutsatser på det material som konjunkturinstitutet tagit fram.

Den prognos som vi gjorde i januari i fjol om en 6-procentig inflationsutveckling, vilken för övrigt överensstämde med den Kjell-Olof Feldt gjorde, byggde som vanligt på konjunkturinstitutets analyser samt på vissa förutsättningar, som — vilket jag framhöll i mitt inledningsanförande — i olika hänseenden förändrades under vårens lopp. Vi genomförde en devalvering för att åstadkomma en kostnadsanpassning och åtstramning. Vi vidtog vissa direkta åtgärder, momshöjningen, som vi visste skulle medföra prisökningar. Men vi vidtog dessa åtgärder för att lägga grunden till en lugnare prisutveckling i framtiden. Den okontrollerade prisstegringen under 1977 blir därför bara 6 à 7 procent.

I år räknar vi med en prisstegring på ca 9 procent. Även om vi naturligtvis inte kan garantera att den kan komma att ligga på en högre eller något högre nivå, är det vad vi i dagsläget bedömer som sannolikt och öppet och ärligt redovisar. Av en redovisning som jag har läst i dag framgår att prisutvecklingen förra året möjligen var något lägre än den som Kjell-Olof Feldt tidigare, i varje fall politiskt, har glatt sig åt.